

LA LLENGUA A CATALUNYA EN EL CONTEXTE DEL MERCAT INTERIOR: UNA REVISIÓ DEL CONCEPTE DE MESURA D'EFFECTE EQUIVALENT

Carles PRAT¹

Advocat

The abstract can be found at the end of the article.
Resumen al final del artículo.

Sumari

- I. *Les mesures d'efecte equivalent* en dret comunitari.
  1. El mercat interior i el principi de lliure circulació de mercaderies dins de la Unió Europea (UE).
    - 1.1. El mercat interior com a fonament de la prohibició de les *mesures d'efecte equivalent*.
    - 1.2. Els mecanismes de realització del mercat interior.
    - 1.3. El principi de lliure circulació de mercaderies.
  2. El concepte de *mesura d'efecte equivalent*.
  3. Elements que ha de contenir una disposició nacional per ser considerada *mesura d'efecte equivalent*.
    - 3.1. Mesura.
    - 3.2. D'un estat membre.
    - 3.3. Dictada en absència d'harmonització comunitària.
    - 3.4. Que afecti el comerç intracomunitari.
    - 3.5. Referent a productes.
    - 3.6. Legalment manufacturats i comercialitzats a la Comunitat.
  4. El nucli de la qüestió: els efectes restrictius sobre els intercanvis i la seva eventual justificació.
    - 4.1. En general.
    - 4.2. Diversos corrents jurisprudencials.
  5. Excepcions i exigències *imperatives* (justificació de les mesures).
- II. Alguns apunts sobre llengua i economia a Catalunya i la Unió Europea. La llengua com a possible element justificatiu.
- III. Bibliografia.

1. Amb l'agraïment de l'autor per a Laura Poncela, del Departament de Dret Mercantil de la Universitat Pompeu Fabra, per la seva col·laboració.

I. LES MESURES D'EFECTE EQUIVALENT EN DRET COMUNITARI

1. *El mercat interior i el principi de lliure circulació de mercaderies dins de la Unió Europea (UE)*
  - 1.1. El mercat interior com a fonament de la prohibició de les *mesures d'efecte equivalent*

Tot mercat nacional o interior es caracteritza, en teoria econòmica, per l'existència d'una frontera exterior i per la imposició a les importacions i/o exportacions de drets de duana (generalment en forma d'aranzels). A més, tot mercat nacional o interior conserva el poder per regular autònomament tant les mesures que afecten la importació i l'exportació de béns com totes les altres condicions relatives a la fabricació, circulació i comercialització dels productes i serveis a l'interior del seu territori. Per regla general, es presenten condicions substancialment homogènies entre les diverses parts d'aquest territori. Normalment també, els mercats nacionals coincideixen amb els estats: així es parla, tradicionalment, del mercat nord-americà, del mercat japonès o del mercat de qualsevol altre estat.

Lògicament, doncs, els quinze estats membres que actualment componen la Unió Europea haurien de disposar de quinze mercats nacionals en el sentit que hem descrit. Per contra, però, es parla que entre ells —o, millor dit, dins del territori format pel seu conjunt i limitat per les fronteres exteriors amb els països que no integren la UE— hi ha un mercat interior, comunament anomenat mercat únic.² Aquesta és, doncs, una de les característiques fonamentals de la Unió Europea i la que millor reflecteix —fins al seu estat actual de desenvolupament— la finalitat inicial de la constitució el 1957 de la Comunitat Econòmica Europea originària:³ la creació d'un mercat interior o mercat únic. El definia el Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees (TJCE) en la seva Sentència *Schul* de 5 de maig de 1982⁴

2. La denominació *mercat únic* procedeix de la vulgarització del terme *mercat interior*, arran de l'Acta Única Europea, en una curiosa simbiosi dels termes. Substitueix el tradicional nom de *mercat comú* i es diferencia —simplificadament— per la idea de supressió física de les fronteres entre els estats membres.

3. Actualment, després del Tractat de la Unió Europea signat a Maastricht el 7 de febrer de 1992, la *Comunitat Europea*, sense l'adjectiu *econòmica*. El terme *Unió Europea* abasta un conjunt jurídic més ampli que l'estrictament econòmic, si bé s'està utilitzant ambivalència i sembla que s'imposarà genèricament.

4. Sentència de 5 de maig de 1982, *Gaston Schul Douane Expéditeur BV c/ Inspecteur des Droits d'Importation (Schul)*, afer C-15/81, Rec. 1982, pàg. 1409.

com «un mercat únic que funciona en condicions al més similars possibles a les d'un vertader mercat interior.»

Ara bé, convé tenir en compte que el mercat únic no és un fi en si mateix, sinó, al contrari, un instrument. Així resulta de l'article 2 del Tractat de la Comunitat Europea (o Tractat CE) que defineix la missió de la Comunitat Europea en termes purament socioeconòmics: «promoure [...] un desenvolupament harmoniós, equilibrat i sostenible de les activitats econòmiques en el conjunt de la Comunitat, un alt nivell d'ocupació i de protecció social, la igualtat entre l'home i la dona, un creixement sostenible i no inflacionista, un alt grau de competitivitat i de convergència dels resultats econòmics, un alt nivell de protecció i de millora de la qualitat del medi ambient, l'elevació del nivell i de la qualitat de vida, la cohesió econòmica i social i la solidaritat entre els estats membres.» La qual cosa s'ha d'atènyer: «mitjançant l'establiment d'un mercat comú i d'una unió econòmica i monetària⁵ i mitjançant la realització de les polítiques o accions comunes previstes en els articles 3 i 4[...]»⁶

Polítiques que, *inter alia*, i als efectes que aquí més ens interessin són:

«a) La prohibició, entre els estats membres, dels drets de duana i de les restriccions quantitatives a l'entrada i sortida de les mercaderies, així com qualssevol altres mesures d'efecte equivalent.

»b) Una política comercial comuna.

»c) Un mercat interior caracteritzat per la supressió, entre els estats membres, dels obstacles a la lliure circulació de mercaderies, persones, serveis i capitals.⁷

[...]

»g) Un règim que garanteixi que la competència no serà falsejada en el mercat interior.

»h) L'aproximació de les legislacions nacionals en la mesura necessària per al funcionament del mercat comú.»

5. «[...] i la progressiva aproximació de les polítiques econòmiques dels estats membres», en la versió anterior al Tractat de la Unió Europea.

6. Abans del Tractat d'Amsterdam, de 2 d'octubre de 1997, corresponien als articles 3 i 3 A. S'ha de fer notar que el Tractat d'Amsterdam, que ha entrat en vigor el mes de maig de 1999, ha suposat també la revisió de gran part dels preceptes tant del Tractat de la Unió Europea com del Tractat de la Comunitat Europea.

7. Confirmant que la lliure circulació de mercaderies no constitueix un fi per ella mateixa sinó un mitjà: Dictamen 1/91 del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees, de 14 de desembre de 1991, Rec. 1991, pàg. I-6079 (paràgrafs 17 i 18).

Concreta després l'article 14.2⁸ que: «El mercat interior implicarà⁹ un espai sense fronteres interiors, en el qual la lliure circulació de mercaderies, persones, serveis i capitals estarà garantida d'acord amb les disposicions del present Tractat.»

Aquests són els principis legislatius que es contenen en la primera part del Tractat CE (articles 1 a 16) i que permeten conèixer el substracte material i teleològic de la noció de mesura d'efecte equivalent sobre la qual pivota aquest treball. En definitiva, que per assolir la missió socioeconòmica proclamada per l'article 2 del Tractat es tracta de construir jurídicament —i realment— un mercat únic caracteritzat per: *a*) quatre llibertats fonamentals (circulació de mercaderies, persones, serveis i capitals, amb la consegüent supressió de les fronteres interiors), *b*) una unió duanera exterior respecte de tercers països amb un aranzel comú i una política comercial exterior comuna, *c*) una acció positiva que harmonitzi les diferents legislacions nacionals divergents mitjançant la promulgació de reglaments i directives i *d*) una sèrie de polítiques sectorials (agricultura, pesca o transports) o generals (*v. gr.* competència o fiscalitat), tot a fi i efecte de permetre l'efectiva realització d'aquella definició de la Sentència *Schul* que hem recordat: «condicions al més similars possibles a les d'un vertader mercat interior.»

1. 2. Els mecanismes de realització del mercat interior

Les institucions comunitàries —essencialment el Consell i la Comissió, però també en certa manera el Parlament i el Tribunal—¹⁰ es nodreixen per a la realització del mercat interior de dos instruments jurídics bàsics:¹¹ els preceptes del mateix Tractat, que preveuen directament el

8. *Ex* article 7 A.

9. L'ús del futur es justifica per la referència al període transitori que, conforme al mateix article 7 A (actualment, article 14), va expirar el 31 de desembre de 1992.

10. I els estats membres que conserven notables competències sobre la base del principi de subsidiarietat, s'obliguen en forma de deure d'abstenció a no dur a terme mesures que puguin posar en perill la realització dels fins del Tractat (art. 10 TCE). *Vid. infra*, paràgraf 3.1.

11. Actualment, cal afegir al principi de lliure circulació i a l'actuació harmonitzadora del Consell i la Comissió, l'existència de mesures de caràcter preventiu consistents en l'obligació a càrrec dels estats membres de notificar determinades noves disposicions que siguin susceptibles de representar obstacles al comerç intracomunitari. Es tracta de la Directiva 83/189/CEE, de 28 de març de 1983, ampliada per la Directiva 88/182/CEE, de 22 de març de 1988, i la Directiva 94/10/CEE, de 23 de març de 1994. Són aquests tres, mirats en conjunt, els instruments jurídics. Vegeu, sobre això, les STJCE de 30 de juny de 1996, *CIA Security Na-*

principi de lliure circulació de mercaderies —com més endavant veurem— i les disposicions de dret derivat —reglaments i directives— que aquelles institucions promulguen amb la finalitat d'harmonitzar les diverses legislacions nacionals. L'existència d'un mercat únic no implica —com tampoc succeeix als estats federals o quasi-federals —que els diversos estats perdin les seves competències en matèria de regulació del comerç. Significa, només, que la seva sobirania¹² en aquest àmbit es troba subordinada al marc jurídic comunitari.¹³

I és a conseqüència de la coexistència d'institucions comunitàries i d'institucions nacionals i d'interessos d'un i altre signe que es dicten polítiques comunitàries amb l'objectiu de fer prevaler aquells interessos per sobre dels propis dels estats membres.¹⁴

Després d'enunciar la missió i els fins essencials de la Comunitat, que, com hem vist, inclouen la realització d'un mercat interior i la conducció de les polítiques esbossades en els articles 3 i 4, el Tractat afronta la regulació precisa d'aquestes últimes dedicant-hi la seva tercera part.¹⁵

1. 3. El principi de lliure circulació de mercaderies

Simpptomàticament, la primera de les polítiques abordada pel Tractat és la lliure circulació de mercaderies, a la qual destina el títol I. Abasta els articles 23 a 31 (abans 9 a 37)¹⁶ i se subdivideix en dos capítols. L'un està destinat a la Unió duanera exterior, molt minvat des del Tractat d'Amster-

---

tional c/ Signalson SA i Securitel SprL (Security National), afer C-194/94, Rec. 1996, pàg. I-2201, STJCE de 16 de juliol de 1998, *Països Baixos c/ Johannes Martinus Lemmes (Alcoholmetres)*, afer C-226/97, encara no publicada, i STJCE de 3 de juny de 1999, *Colim BV c/ Bigg's Continent Noord*, afer C-33/97, encara no publicada, que exclou les normes lingüístiques de l'àmbit d'aplicació d'aquestes disposicions.

12. El concepte de cessió de sobirania és perfectament vàlid i, a més, en dret espanyol té un bon encaix a l'article 93 de la Constitució, encara que no s'expressi exactament en aquests termes.

13. Ho recorda, més per raons polítiques que jurídiques, l'article 5 TCE, que recull el principi de subsidiarietat (antic article 3 A).

14. En alguns supòsits, tals interessos són elevats a la categoria de principis. Entre aquests, hi figura la lliure circulació de mercaderies.

15. És a dir, actualment, els articles 23 (ex article 9) a 181 (ex article 130 Y). La segona part es destina a regular la ciutadania de la Unió.

16. Arran de l'entrada en vigor del Tractat d'Amsterdam, el Tribunal de Justícia i el Tribunal de Primera Instància van publicar una comunicació de 2 de desembre de 1998 (completada i corregida el 30 de juliol de 1999) sobre la metodologia de citació dels articles dels diversos tractats. Per raons didàctiques, no la seguirem en aquest treball.

dam i que aquí no ens afecta. L'altre es consagra a la supressió de les restriccions quantitatives entre els estats membres, també anomenades contingents d'importació, que implica dos mandats clars per als estats membres: «[...] *la prohibició [entre ells] dels drets de duana d'importació i d'exportació i de qualssevol exaccions d'efecte equivalent [...]*» (article 23, *ex article 9*),¹⁷ i «[la prohibició] *entre els estats membres [de] les restriccions quantitatives a la importació, així com totes les mesures d'efecte equivalent*» (article 28, *ex article 30*).

Són dos preceptes d'una importància fonamental per a la comprensió i la construcció del mercat únic. Entre ells destaca encara el conegudíssim article 28¹⁸ (abans article 30), potser perquè la supressió dels drets de duana i dels impostos o exaccions equivalents és un concepte més fàcilment tangible, mentre que la supressió de les restriccions quantitatives i —sobretot— de les mesures proteccionistes *que tenen un efecte equivalent* és, per naturalesa, una idea més abstracta.

Encara avui, una immensa majoria del comerç intercomunitari es regula simplement sobre la base de l'article 28. Només una petita part de l'ordre comercial ha estat objecte de directives i encara una minoria més petita de reglaments, cosa que contrasta amb la febre incessant dels estats membres per hiperregular nombrosíssims aspectes del comerç. D'aquí l'extrema importància de l'article 28 del Tractat.

2. *El concepte de mesura d'efecte equivalent*

És improbable que, en el moment de signar-se el Tractat, es pensés en l'amplitud que el concepte de *mesura d'efecte equivalent* acabaria abastant. Avui dia, són al voltant de 150 les sentències que el TJCЕ ha dictat en aplicació de l'*ex article 30* i es pot parlar amb propietat d'una construcció

17. En el mateix sentit, els articles 12 a 17, que desenvolupen el principi general i contenen les normes de dret transitori fins a l'expiració del període transitori, que es produí el 31 de desembre de 1969. D'igual manera, els articles 31 a 35 regulen el període transitori pel que fa a les restriccions quantitatives previstes a l'article 30. Pel que fa a Espanya, i per a la majoria de productes, la vigència de l'article 30 s'inicià de forma immediata el dia 1 de gener de 1986. *Vid.* articles 42 a 49 del Tractat d'Adhesió.

18. El complement el representa l'article 29 (*ex article 34*) que prohibeix les restriccions quantitatives —i les mesures d'efecte equivalent— a l'exportació. Per raons òbvies, són les mesures de restricció a les importacions les que han donat lloc a tota una vertadera doctrina jurídica àmplia i densa. Hi ha, però, també un cert nombre de decisions judicials relatives a l'article 29.

jurisprudencial exitosa¹⁹ que ha permès a la Comissió Europea l'aplicació efectiva del principi de la lliure circulació de mercaderies allà on, per raons de manca d'un suport polític necessari,²⁰ no els ha estat possible al Consell o a la Comissió dictar normes harmonitzadores.

La importància pràctica de les *mesures d'efecte equivalent* no és, d'altra banda, menyspreable: la Direcció General xv de la Comissió rep anualment al voltant de 600 queixes relatives a actuacions dels estats membres que obstaculitzen el comerç. D'aquestes, la majoria són transaccionades entre la Comissió i els estats, però una minoria dóna lloc a procediments d'infracció. D'altra banda, el Tribunal de Justícia també pot conèixer en determinats assumptes per la via de qüestions prejudicials plantejades pels òrgans jurisdiccionals nacionals encarregats de jutjar la legalitat comunitària d'aquelles actuacions.

Paradoxalment, l'article 28 diu ben poc, literalment considerat. Prohibeix —però no defineix— les anomenades *mesures d'efecte equivalent*. Això ha implicat encarregar-ne la feina al Tribunal de Justícia que, des de la seva primera decisió en la matèria, la Sentència *Dassonville*,²¹ ha anat modulant progressivament, amb certes vacil·lacions, el concepte.

La Sentència *Dassonville* constitueix, però, el punt de partida obligat. En aquella resolució, el Tribunal afirmà que: «Tota reglamentació comercial dictada pels estats membres susceptible d'obstaculitzar directament o indirectament, realment o potencialment el comerç intracomunitari ha de ser considerada com a mesura d'efecte equivalent a les restriccions quantitatives» (fonament 5).

La segona pedra angular del concepte la col·locà el Tribunal cinc anys més tard, el 1979, quan dictà la Sentència coneguda com a *Cassis de Dijon*.²²

19. Coneguda amb el nom de *principi de reconeixement mutu*, tot i que el Tribunal fins molt recentment no ha emprat el terme: STJCE de 22 d'octubre de 1998, *Comissió c/ França (Foie Gras)*, afer C-184/96, encara no publicada. La seva formulació —amb tots els matisos que anirem desgranant al llarg d'aquestes notes— es pot resumir de la manera següent: «Un estat membre no té dret a impedir la comercialització d'un producte originari d'un altre estat membre que presenti un nivell [...] equivalent al que les disposicions nacionals intenten assegurar o establir», STJCE de 28 de gener de 1986, *Comissió c/ França (Màquines de tallar pasta)*, afer 188/84, Rec. 1986, pàg. 419. *Vid.*, igualment, la Comunicació de la Comissió que interpreta la STJCE de 20 de febrer de 1979, en l'afer 120/78 (*Cassis de Dijon*), de 3 d'octubre de 1980, DOCE C 256, pàg. 2.

20. Cal tenir en compte que, sobretot abans de la introducció de l'article 1 A per part de l'Acta Única Europea, el Consell havia de legislar per una unanimitat sovint difícil.

21. STJCE d'11 de juliol de 1974, *Dassonville*, afer 8/74, Rec. 1974, pàg. 837.

22. STJCE de 20 de febrer de 1979, *Rewe-Zentral c/ Bundesmonopolverwaltung für Branntwein (Cassis de Dijon)*, afer 120/78, Rec. 1979, pàg. 649.

En el supòsit de *Dassonville* es tractava de condemnar una norma nacional —en aquell cas belga— que tenia per objecte regular les importacions de productes des de fora de Bèlgica, imposant determinades condicions que les dificultaven. A *Cassis de Dijon*, però, la norma qüestionada era indistintament aplicable als productes nacionals —en aquell supòsit, alemanys— i als importats: una norma que no permetia anomenar *licor* als productes alcohòlics de graduació inferior al 25%, graduació que el licor francès «Cassis de Dijon» no assolia. El Tribunal constatà que:

«A la pràctica el principal efecte d'exigències d'aquesta naturalesa és promoure begudes alcohòliques d'alta graduació i excloure del mercat nacional productes d'altres estats membres que no responen a aquella exigència.

Per tant [...] constitueix un obstacle al comerç que és incompatible amb les disposicions de l'article 30 del Tractat.»

Cal assenyalar que, abans de les sentències *Dassonville* i *Cassis de Dijon*, la mateixa Comissió havia promulgat cinc directives,²³ que sovint s'obliden, sobre la supressió de *mesures d'efecte equivalent* durant el període transitori, entre les quals destaca la Directiva 70/50/CEE, de 22 de desembre de 1969 —ja sense vigor—, que contenia una definició i una casuística que inspirarien la noció *Dassonville*:

«[...] les disposicions legals, reglamentàries i administratives, les pràctiques administratives, així com *qualsevol acte que emani d'una autoritat pú-*

23. a) Directiva de la Comissió 64/486/CEE, de 28 de juliol de 1964, relativa a la supressió progressiva d'una mesura d'efecte equivalent a les restriccions quantitatives a la importació de patates a la RFA, DOCE L 134, de 20 d'agost de 1964, pàg. 2253.

b) Directiva de la Comissió 66/683/CEE, de 7 de novembre de 1966, per eliminar tota diferència de tracte entre productes nacionals i productes que, en virtut dels articles 9 i 10 del Tractat, ha de ser admesa a la lliure circulació o l'exportació, DOCE L 220, de 30 de novembre de 1966, pàg. 3748.

c) Directiva de la Comissió 66/682/CEE, de 7 de novembre de 1966, relativa a la supressió de disposicions legislatives, reglamentàries i administratives que subordinen la importació dels productes que en virtut dels articles 9 i 10 del Tractat, ha de ser admesa a la lliure circulació a l'exportació, DOCE L 220, de 30 de novembre de 1966, pàg. 3745.

d) Directiva de la Comissió 70/32/CEE, de 17 de desembre de 1969, relativa als subministraments de productes als estats, als seus ens territorials i a les altres persones jurídiques de dret públic, DOCE L 13, de 19 de gener de 1970, pàg. 1.

e) Directiva de la Comissió 70/50/CEE, de 22 de desembre de 1969, fundada sobre les disposicions de l'article 33, paràgraf 7, relatiu a la supressió de les mesures d'efecte equivalent a les restriccions quantitatives a importacions no previstes per d'altres disposicions preses en virtut del Tractat de la CEE, DOCE L 13, de 19 de gener de 1970, pàg. 29.

blica, les incitacions incloses [...] que obstaculitzen importacions que d'una altra manera podrien realitzar-se, incloent-hi [les mesures] que fan les importacions més difícils o més cares que la comercialització de la producció nacional.»

A partir d'aquelles dues resolucions judicials, el concepte de *mesura d'efecte equivalent* va anar eixamplant-se, adquirint vida pròpia i quedant sotmès a les diverses vicissituds de la jurisprudència del Tribunal. Avui dia, no és possible trobar una línia jurisprudencial única ni tampoc no és previsible que la potser més recentment significativa²⁴ hagi de considerar-se clara i definitiva. Convindrà, per tant, endinsar-se en l'anàlisi d'aquesta jurisprudència que, com dèiem, abraça més de 150 sentències.

3. Elements que ha de contenir una actuació nacional per ser considerada mesura d'efecte equivalent

L'estudi de la noció de *mesura d'efecte equivalent* implica l'anàlisi dels vuit components principals que el concepte engloba:

- 1) mesura,
- 2) d'un estat membre,
- 3) dictada en absència d'harmonització comunitària,
- 4) susceptible de restringir (de forma equivalent a una restricció quantitativa),
- 5) que afecti el comerç intracomunitari,
- 6) de productes,
- 7) legalment manufacturats o comercialitzats a la Comunitat,
- 8) sense estar aquella mesura justificada.

De tots aquests elements, els més complets i problemàtics són, sens dubte, el quart (l'efecte restrictiu sobre el comerç intracomunitari, a causa de l'àmplia definició heretada de *Dassonville*; recordem-ho: norma «susceptible d'obstaculitzar directament o indirectament, realment o potencialment el comerç intracomunitari»—, definició que el Tribunal des del 1974 reproduceix en totes les seves resolucions sobre l'article 28) i el vuitè: la manca de justificació —d'acord amb paràmetres de dret comunitari— de la mesura en qüestió.

24. STJCE de 24 de novembre de 1993, *Bernard Keck i Daniel Mithouard (Keck et Mithouard)*, afer C-267-268/91, Rec. 1993, pàg. 6097.

A aquests dos elements dedicarem la major part de les línies que segueixen, però començarem per definir els altres sis components previs.

3.1. Mesura

D'acord amb la jurisprudència del TJCE, cal interpretar el terme *mesura* de manera àmplia. Hi queden abastats tota mena d'actes o comportaments—inclosa l'omissió—²⁵ estatals: des de les disposicions legals, reglamentàries i administratives (que constitueixen els casos més freqüents de mesures examinades pel Tribunal)²⁶ a les decisions dels òrgans jurisdiccionals o quasi jurisdiccionals, passant per les simples pràctiques administratives (tan rellevants i nombroses) o les meres recomanacions o incitacions, tal com va puntualitzar el Tribunal en la Sentència *Buy Irish*,²⁷ on es combatia l'adequació a l'article 30 (ara 28) d'una campanya promocional del Govern irlandès a favor de productes de la seva nacionalitat.

Recentment, en la Resolució *Cotonelle*,²⁸ el Tribunal ha aplicat el concepte de *mesura d'efecte equivalent* a una resolució cautelar judicial italiana i, paradigmàticament, també ho ha fet en la Sentència coneguda com *Maduixes* respecte de l'omissió, per part de l'Estat francès, de l'adopció de les mesures oportunes per protegir els productes agrícoles espanyols que circulen per les carreteres franceses.²⁹

3.2. D'un estat membre

L'article 28 té com a clars destinataris els estats membres i només els estats membres, és a dir, exclou del seu àmbit les actuacions dels particulars, que, això sí, poden ser jutjades pels seus efectes restrictius sobre el co-

25. Vid. MATTERA, A., *El mercado único europeo, sus reglas, su funcionamiento*, Civitas, Madrid, 1991.

26. Vid. recentment STJCE de 28 d'abril de 1998, *Nicolas Decker c/ Caisse de Maladie des Employés Privés*, afer C-120/95, Rec. 1998, pàg. 120/95, encara no publicada, referent a l'actuació de la Seguretat Social luxemburguesa.

27. STJCE de 24 de novembre de 1982, *Comissió c/ Irlanda (Buy Irish)*, afer 249/81, Rec. 1982, pàg. 45: «fins i tot els actes d'un govern desproveïts de força coercitiva poden ser de tal naturalesa que influeixin sobre els comerciants i els consumidors».

28. STJCE de 26 de novembre de 1996, *Fratelli Graffione SNC c/ Ditta Fransa (Cotonelle)*, afer C-313/94, Rec. 1994, pàg. I-6039.

29. STJCE de 9 de desembre de 1997, *Comissió c/ França (Maduixes)*, afer C-265/95, encara no publicada.

merç intracomunitari sobre la base dels articles 81, 82 i concordants, si escau (*ex* articles 85, 86 i concordants).

Ara bé, el terme *estat membre* és aquí també objecte d'una interpretació molt àmplia: qualsevol òrgan que formi part de qualsevol nivell o pertanyent a qualsevol ordre de poders (incloses, lògicament, les comunitats autònomes). Per tant, si compleixen els restants requisits de l'article 28 del Tractat, poden constituir *mesura d'efecte equivalent* tant una llei orgànica, com una sentència del Tribunal Constitucional, com l'actuació més nímia de l'agutzil del poble més remot.

Hi queden també compreses les actuacions d'organismes privats o semipúblics que exerceixen prerrogatives de dret públic. Així ho ha declarat el Tribunal en les sentències *Royal Pharmaceutical Society Regina*,³⁰ on es judicava el codi de deontologia de *la Royal Pharmaceutical Society of Great Britain*, que tenia caràcter vinculant, i *Hünernmund*,³¹ que examinava les normes deontològiques del Col·legi de Farmacèutics del *land* de Baden-Württemberg.

Darrerament, el Tribunal ha declarat a la Sentència *Schott*³² —de manera heterodoxa— que la prohibició de les mesures d'efecte equivalent s'aplica no només a les mesures nacionals sinó també a les que emanen de les institucions comunitàries. En aquest cas es tractava d'una nota explicativa a l'annex d'una directiva referent a l'idioma en què s'havia d'etiquetar determinats productes de vidre.

3.3. Dictada en absència d'harmonització comunitària

Com hem explicat més amunt, la *lliure circulació de mercaderies* s'asseixeix, addicionalment a la prohibició de les mesures d'efecte equivalent (i altres restriccions aranzelàries o quantitatives), amb l'acció política de la Comunitat, que promulga reglaments i directives que harmonitzen les diferències legislatives entre uns i altres estats membres allà on es considera políticament necessari o oportú fer-ho.

Hi ha, actualment, un nombre considerable de directives en vigor, tant de tipus horitzontal (és a dir, aplicables a una generalitat de productes)

30. STJCE de 18 de maig de 1989, *The Queen c/ Royal Pharmaceutical Society of Great Britain (Regina)*, afer 166-7/87, Rec. 1989, pàg. 1295.

31. STJCE de 15 de desembre de 1993, *Hünernmund i altres c/ Col·legi Professional de Farmacèutics de Baden-Württemberg (Hünernmund)*, afer C-292/92, Rec. 1993, pàg. I-6787.

32. STJCE de 9 d'agost de 1984, *Meyhui c/ Schott Zwiesel Glaswerke AG (Schott)*, afer C-51/93, Rec. 1989, pàg. I-3879.

com vertical (és a dir, per a un o diversos productes concrets, cobrint totes o diverses de les fases de fabricació i/o comercialització en vertical). Es parla, en aquests supòsits, de l'existència de *matèries harmonitzades*. Per contra, a falta de legislació comunitària, es fa referència a *matèries no harmonitzades*.

Doncs bé, només aquestes segones constitueixen l'objecte de l'article 28.³³ Allà on el producte en qüestió —o la faceta en qüestió— han estat harmonitzats no es pot invocar l'article 28. Si un estat membre no ha transposat una directiva o ho ha fet erròniament o incompletament, o l'aplica també erròniament o incompletament, se l'ha d'encausar per infracció de la directiva en qüestió però no per infracció de l'article 28, tot i que la qüestió continuï sent una qüestió de *lliure circulació de mercaderies*.

Constitueix doctrina reiterada del Tribunal en les seves sentències sobre l'article 28 proclamar, a l'inici de tots els seus raonaments, «que en absència de normes harmonitzadores» (o —en una altra formulació— «en l'estat actual de desenvolupament del dret comunitari»)³⁴ correspon als estats membres la llibertat de legislar sobre la comercialització dels seus productes, amb el benentès que tal legislació ha de complir l'article 28, la qual cosa el Tribunal analitza *a posteriori*.

L'harmonització planteja tres qüestions que aquí només apuntarem. L'una, els supòsits d'harmonització parcial i els aspectes no harmonitzats, en què resulta encara d'aplicació l'article 28.³⁵ La segona qüestió fa referència a l'anomenada *harmonització opcional*,³⁶ és a dir, aquella que faculta els estats membres per adoptar normes diferents per als productes nacionals, en el benentès que no poden ser exportats i en el benentès que tots els productes que compleixin la directiva en qüestió —de qualsevol procedència comunitària— gaudiran del dret de lliure circulació. Finalment, el Consell i la Comissió adopten a voltes, com a forma d'harmonització, l'exigència

33. Vid. STJCE de 12 d'octubre de 1995, *Piageme, VZM i altres c/ Peeters NV (Piageme II)*, afer C-85-94, Rec. 1995, pàg. I-2955.

34. Vid. STJCE de 5 d'octubre de 1994, *Centre d'Insemination de la Crepelle c/ Coopérative de Mayerne*, afer C-323/93, Rec. 1994, pàg. I-5077, i STJCE de 19 de març de 1998, *Compassion in World Farming c/ The Queen i Minister of Agriculture Fisheries & Food*, afer C-1/96, encara no publicada.

35. STJCE de 30 de novembre de 1983, *Países Baixos c/ Van Bennekom (Van Bennekom)*, afer 227/82, Rec. 1983, pàg. 3883. Vegeu també, recentment, en matèria d'idioma de l'etiquetatge, STJCE de 3 de juny de 1999, *Colim NV c/ Bigg's Continent Noord NV*, afer C-33/97, encara no publicada.

36. STJCE de 2 de febrer de 1994, *VSWC c/ Clinique Laboratoires i Estée Lauder Cosmetics (Clinique)*, afer 227/82, Rec. 1994, pàg. I-317.

d'estàndards mínims,³⁷ és a dir, els estats membres són lliures per exigir per als seus propis productes estàndards superiors als establerts a la norma d'harmonització, però, igualment, no poden negar-se a la comercialització dels adequats a aquells estàndards mínims.

Tots aquests tres supòsits seran normalment analitzats en termes de compliment o incompliment de les directives en causa, però les mesures que els excedeixin i no estiguin autoritzades s'hauran de continuar jutjant segons els paràmetres de l'article 28.

3.4. Que afecti el comerç intracomunitari

La dicció literal de l'article 28, que parla de mesures d'efecte equivalent a les restriccions quantitatives a la importació, i la tradicional interpretació del precepte parteixen de la base que només les mesures que afecten el comerç entre els estats membres són atacables a l'empara de l'article 28.

És a dir, les normes referents a productes nacionals, solament, queden excloses de l'àmbit de l'article 28: els estats membres són lliures —si així ho decideixen— d'exigir als seus propis productes requisits que no han de complir els importats. Aquest sembla que és el cas de la norma italiana sobre la composició de la pasta, que prohibeix la venda de pastes amb barreja de blat dur i blat tou, vigent per a la pasta fabricada només a Itàlia, després que es dictés la Sentència *Pasta*³⁸ que considerà contrària a la legalitat comunitària aquesta exigència per a productes importats.

En l'afer *Foie Gras*,³⁹ per la seva banda, el Govern francès defensava la legalitat de la norma en causa (que requeria una determinada composició perquè els productes poguessin rebre la denominació *foie gras*) a base d'assenyalar que les importacions de productes eren quantitativament menyspreables. El TJCE recordà, però, la dicció clàssica sobre l'efecte *real o po-*

37. STJCE de 16 de maig de 1989, *Buet c/ Ministère Public (Buet)*, afer 382/87, Rec. 1989, pàg. 1235.

38. STJCE de 14 de juliol de 1988, *Drei Gloken i Gertrand Krizinger c/ USL Centre Snd i Província Autònoma de Bolzano (Pasta)*, afer 407/85, Rec. 1988, pàg. 4233. Vegeu també STJCE de 12 de desembre de 1990, *Sarpp c/ Chambre Syndicale des Raffineurs et Conditionneurs de Sucre de France*, afer C-241/89, Rec. 1990, pàg. I-4695. I possiblement també —encara que es tracta de matèria parcialment harmonitzada— la reglamentació espanyola sobre etiquetatge de productes tradicionals de determinades comunitats autònomes (article 34.2 de la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística).

39. STJCE de 16 de juliol de 1998, *Gut Springenheide GmbH e. a. c/ Oberkreisdirektor des Kreises Steinfurt*, afer C-210/96, encara no publicada.

tencial en el comerç intracomunitari. En termes semblants, la Sentència *Muntanya*.⁴⁰

La idea, però, requereix certes matisacions.⁴¹ D'una banda, tres sentències recents del Tribunal⁴² (totes elles consideraven contrari a la legalitat comunitària el tribut anomenat *octroi de mer* vigent a determinats territoris francesos d'ultramar per a productes que hi accedien amb independència del seu origen, és a dir, també des de la França metropolitana) faciliten la tesi que no només les situacions purament intracomunitàries poden ser jutjades des de l'òptica de l'article 28.⁴³ Igualment, la recent Sentència *Colim*,⁴⁴ sobre requisits lingüístics en l'etiquetatge dels productes entre les zones francòfona i flamenca a Bèlgica, sembla posar en dubte, *incidenter tantum*, el requisit de la intracomunitarietat estricta.

Un altre argument per qüestionar aquesta arrelada idea seria recordar que el Tribunal, a l'hora d'afrontar el concepte de *mesura d'efecte equivalent*, reitera sempre l'ús del terme *potencial* per referir-se a l'afectació del comerç —recordem la Sentència *Foie Grass*— la qual cosa permet que es comenci a debatre la inqüestionabilitat del requisit.⁴⁵ Cal preguntar-se també si en un mercat únic sense fronteres físiques des del 1993 és encara vàlida la distinció entre normes d'abast purament nacional i normes d'abast intracomunitari.⁴⁶

L'afectació del comerç intracomunitari té, sens dubte, una importància considerable pel que fa a la qüestió de fons d'aquest article: en principi, molts dels aspectes lingüístics referents a la llengua catalana (*v. gr.* article

40. STJCE de 7 de maig de 1998, *França c/ Jacques Pistre, Michèle Barthes, Yves Milhau i Didier Oberti (Muntanya)*, afer C-321-324/94, Rec. 1997, pàg. I-2343.

41. Vegeu Vázquez Atkinson, C., «Los supuestos de no sujeción al art. 30: las medidas puramente nacionales», *Gaceta Jurídica de la CE*, núm. 34, setembre de 1988.

42. STJCE de 9 d'octubre de 1994, *René Lancry SA e. a. c/ Direction Générale de Douanes e. a. (Lancry)*, afer C-363/93 i C-407-411/93, Rec. 1994, pàg. I-3957, i STJCE de 7 de novembre de 1996, *Société Cadi Sungeles e. a. c. Ministère de Finances e. a.*, afer C-126/94, Rec., pàg. I-6039, STJCE de 16 de juliol de 1992, *Administration des douanes et droits indirects c/ Legros e. a. (Legros)*, afer C-163/90, Rec. 1992, pàg. I-4625.

43. Per contra, en matèria de lliure circulació de persones, el Tribunal ha confirmat recentment que l'article 48 no regeix en situacions purament internes.

44. STJCE de 3 de juny de 1999, *Colim NV c/ Bigg's Continent Noord NV*, afer C-33/97, encara no publicada.

45. STJCE de 14 de desembre de 1982, *França c/ Alex Waterkyn (Waterkyn)*, afer 314-316/81 i 83/82, Rec. 1982, pàg. 4337, STJCE de 15 de desembre de 1982, *Països Baixos c/ Oosthoek's Uitgeverijmaatschappij BV (Oosthoek's)*, afer C-286/81, Rec. 1983, pàg. 4575.

46. D'altra banda, s'han de tenir presents els productes subjectes a una organització comuna de mercat i també cal considerar l'article 3 de la Directiva 70/50/CEE, de 22 de desembre de 1969.

34.2 de la Llei de política lingüística) no tenen abast intracomunitari (amb l'excepció d'allegar efectes potencials a França, en relació amb la Catalunya Nord o, eventualment, Andorra). Aquesta circumstància pot jugar tant a favor com en contra d'una determinada disposició lingüística: es pot invocar la seva «innocuitat» comunitària i també es pot sostenir la lliure circulació respecte de productes originats en zones de parla catalana.⁴⁷

3.5. Referent a productes

És sabut que la lliure circulació, com a principi bàsic del mercat interior, no abasta només els productes sinó també les persones, els serveis i els capitals. Cadascun d'ells disposa d'un precepte específic en el si del Tractat: els articles 30, 48, 59 i 73B, actualment, articles 28, 39, 49 i 56.

Tanmateix, la pràctica mostra supòsits on la decisió entre quins són els articles per aplicar pot no ser *a priori* suficientment clara. Així, la Sentència *Cinétheque*,⁴⁸ relativa a la distribució d'obres cinematogràfiques, es plantejà la dicotomia entre els productes (videocassetts) i el treball artístic propi de l'obra cinematogràfica. El Tribunal ho resolgué en favor de l'article 30. D'altra banda, a *Regina-Thomas*,⁴⁹ en decidir entre lliure circulació de mercaderies i de capitals, el Tribunal considerà que les monedes de plata i or queien dins d'una o altra categoria en funció de si eren de curs legal o no.⁵⁰

Productes són, en sentit ampli, tots aquells *productes valorables en diners i susceptibles, com a tals, de constituir l'objecte de transaccions comercials*.

En darrer terme, cal apuntar la naturalesa residual de l'article 28 vers els seus homòlegs: els casos de lliure circulació que no siguin enquadrables dins dels articles 39, 49 i 56 constitueixen, en ser *prima facie*, mesures analitzables a la llum de l'article 28. Així resulta de l'article 50 del Tractat (ex article 60).

47. Vegeu sobre això ROMERO MELCHOR, S. «La sentencia "Colim" del Tribunal de Justicia de las Comunidades Europeas: ¿malas noticias para el nacionalismo lingüístico?», *Gaceta Jurídica de la Unión Europea y de la Competencia*, núm. 203, octubre/novembre de 1999.

48. STJCE d'11 de juliol de 1985, *Cinétheque c/ Fédération Nationale des Cinémas Français (Cinétheque)*, afer 60-61/84, Rec. 1985, pàg. 2065, i STJCE de 29 de maig de 1997, *Bèlgica c/ Paul Danuit (Coditel)*, afer 14/96, Rec. 1997, pàg. I-2545.

49. STJCE d'11 de juliol de 1984, *Regina c/ Thomas Scott & Sons Baker Ltd. (Regina)*, afer C-133/83, Rec. 1984, pàg. 2863.

50. Vegeu també STJCE de 21 d'octubre de 1999, *Peter Jägerskiöld c/ Torolf Gustafsson*, afer C-97/98, encara no publicada.

3.6. Legalment manufacturats i comercialitzats a la Comunitat

Des de *Cassis de Dijon*, el Tribunal ha anat reiterant aquesta exigència de manera sistemàtica: no són admissibles —a la llum de l'article 28 i llevat que es trobin justificades, com veurem— les restriccions als productes forans que han estat legalment manufacturats i comercialitzats en un altre estat membre. És el *principi de reconeixement mutu*, reflex encara d'un principi més ampli com és el de *confiança mútua* entre les autoritats dels estats membres.⁵¹

És doctrina pacífica des de la Sentència *Donckerwolcke*⁵² —i, de fet, des de la mera lectura de l'article 23.2 del Tractat (*ex article 9*)—⁵³ que l'article 28 s'aplica no només als productes procedents de la Comunitat sinó també als productes originaris de tercers països admesos a lliure pràctica en el si de la Comunitat.⁵⁴

Pot cridar l'atenció l'ús de la conjunció copulativa *i* quan parlem de productes manufacturats *i* comercialitzats a la Comunitat. Significa que calen tots dos requisits alhora? Evidentment, en una interpretació literal és així. Ara bé, és possible que el Tribunal —malgrat que continua repetint mecànicament la fórmula— s'estigui referint a un concepte ampli de *comercialització* de tal manera que la simple expedició d'un producte des de, posem, França, on ha estat fabricat, cap a la Gran Bretanya, on és importat directament de fàbrica (abans, doncs, de la comercialització *stricto sensu*), entri ja dins del concepte *comercialització*.⁵⁵

51. Vegeu STJCE d'11 de maig de 1989, *França c/ Esther Renée Wurmser, Bouchara i Société Norlaine (Bouchara)*, afer C-25/88, Rec. 1989, pàg. 1105.

52. STJCE de 15 de desembre de 1976, *Donckerwolcke c/ Procureur de la République*, afer 41/76, Rec. 1976, pàg. 1921.

53. Article 23.2: «Les disposicions de la secció primera del capítol 1 i les del capítol 2 del present títol s'aplicaran als productes originaris dels estats membres i als productes procedents de tercers països que es trobin en lliure pràctica en els estats membres.»

54. Per al concepte de lliure pràctica vegeu OLIVER, Peter, *Free Movement of Goods in the European Community*, Sweet & Maxwell, Londres, 1996, 3a ed.

55. En igual sentit, però amb diversa argumentació, MATTERA, *vid. op. cit.*, nota 25, pàg. 292.

4. *El nucli de la qüestió: els efectes restrictius sobre els intercanvis i la seva eventual justificació*

4.1. En general

La mateixa ambigüïtat i amplitud del concepte contingut en l'article 28 —un efecte equivalent a una restricció quantitativa a la importació, és a dir, tot allò que limiti quantitativament les importacions— ha generat diversos corrents d'opinió sobre l'abast real del requisit *efecte restrictiu sobre els intercanvis*.

Aquest factor —indefinició juntament amb la transcendència política i conjugat amb certes velleïtats neoproteccionistes i amb vertaders i legítims interessos nacionals— ha donat lloc a un tot un gruix de doctrina jurisprudencial, no sempre congruent i, en tot cas, difícil de resumir i sistematitzar. No cal dir que el debat doctrinal —de vegades, ferotge— ha acompanyat cada nou pronunciament del Tribunal de Luxemburg.

4.2. Diversos corrents jurisprudencials

A més, la jurisprudència ha evolucionat. Segons el nostre criteri, avui dia és possible reduir-la a tres corrents diferents: el minoritari, representat per les sentències *Oebel*,⁵⁶ *Blesgen*⁵⁷ i *Quietlynn*,⁵⁸ el majoritari, que simbolitzarem en la Sentència *Cinéthèque*,⁵⁹ i el més recent i eclèctic, nascut de la ben coneguda sentència *Keck et Mithouard* dictada el 24 de novembre de 1993, generadora en el seu moment d'una vastíssima incontinència d'opinions.⁶⁰

El punt de partida de tots aquests corrents jurisprudencials és, sempre, la definició *Dassonville* que es reproduïx invariablement en els fonaments de les resolucions del Tribunal i constitueix el nucli de les elaboracions posteriors. La recuperem: «Tota reglamentació comercial dictada pels estats membres susceptible d'obstaculitzar, directament o indirectament, realment o potencialment, el comerç intracomunitari [...]»

56. STJCE de 14 de juliol de 1981, *Alemanya c/ Sergius Oebel (Oebel)*, afer 15/80, Rec. 1981, pàg. 1993.

57. STJCE de 31 de març de 1982, *Blesgen c/ Bèlgica*, afer 75/81, Rec. 1982, pàg. 1211.

58. STJCE d'11 de juliol de 1990, *Quietlynn c/ Southend Borough Council (Quietlynn)*, afer C-23/89, Rec. 1990, pàg. 3059.

59. STJCE d'11 de juliol de 1985, *Cinéthèque c/ Fédération Nationale des Cinémas Français (Cinétheque)*, afer 60-61/84, Rec. 1985, pàg. 2605.

60. *Vid. supra* nota 24.

La conjunció dels quatre adverbis *directament o indirectament, realment o potencialment* integrants de la definició *Dassonville* obrí les portes a la imaginació dels operadors econòmics i jurídics respecte de les mesures legals, administratives i reglamentàries més disperss dels estats membres per acudir bé a la Comissió per atacar-les, bé als tribunals nacionals per defensar-se de les pretensions dels estats membres d'aplicar-les.

Enfront d'aquesta diversitat de pretensions, el Tribunal ha reaccionat conforme als tres corrents jurisprudencials citats, que comentem de forma esquemàtica:

a) Entre tots ells hi ha conformitat sobre el fet que resten sotmeses a l'article 28 totes les *disposicions comercials que tinguin per objecte regular els intercanvis*, és a dir, que s'adrecin principalment o tinguin un impacte directe en la importació de productes (o —en una altra terminologia que nosaltres reservem per a més endavant— *siguin distintament aplicables de iure*, als productes nacionals i als importats). És el supòsit de les sentències *Comissió/Bèlgica*⁶¹ (on l'Estat belga requeria la seva autorització per a la comercialització en el seu territori de pesticides d'ús no agrícola o productes fitofarmacèutics importats), *Campus Oil*⁶² (on els importadors tenien l'obligació d'abastar-se en part de petroli d'una refinaria irlandesa), *Dupont de Nemours Italiana SpA*⁶³ (on es condicionava la contractació pública a la residència al Mezzogiorno italià), *Cotonelle*⁶⁴ i *Muntanya*.⁶⁵ Cada cop són, òbviament, menys freqüents aquesta mena de disposicions que obstaculitzen directament el comerç entre els estats membres.

b) Hi ha una segona categoria de regulacions comercials que tampoc no planteja qüestions especials:⁶⁶ es tracta d'aquelles *disposicions nacionals que no tenen per objecte regular els intercanvis* —i són, per tant, *prima facie*, indistintament aplicables als productes nacionals i als importats— però

61. STJCE de 2 de març de 1983, *Comissió c/ Bèlgica*, afer 155/82, Rec. 1983, pàg. 531.

62. STJCE de 10 de juliol de 1984, *Campus Oil c/ Minister for Industry & Energy (Campus Oil)*, afer 72/83, Rec. 1984, pàg. 2727.

63. STJCE de 20 de març de 1990, *Dupont de Nemours c/ Unità Sanitaria Locale núm. 2 dei Carrara (Dupont de Nemours italiana)*, afer C-21/88, Rec. 1990, pàg. 889.

64. STJCE de 26 de novembre de 1996, *Fratelli Graffione SNC c/ Ditta Fransa (Cotonelle)*, afer C-313/94, Rec. 1994, pàg. I-6039 (respecte de la hipòtesi prevista en el paràgraf 20).

65. STJCE de 7 de maig de 1997, *França c/ Jacques Pistre, Michèle Barthes, Yves Milbau i Didier Oberti (Muntanya)*, afer C-321-324/94, Rec. 1997, pàg. I-2343.

66. LÓPEZ ESCUDERO, M., «La jurisprudencia sobre la prohibición de las medidas de efecto equivalente tras la Sentencia Keck y Mithouard», *Gaceta Jurídica de la Comunidad Europea*, serie D, Madrid, octubre de 1997, pàg. 47-94, efectua encara una sistematització més completa en subdividir aquestes darreres en diverses subcategories, si bé el valor pràctic d'aquests enquadraments és —com veurem— limitat.

que, *en realitat*, afavoreixen els primers en detriment dels segons. Són, doncs, mesures indirectament susceptibles d'afectar el comerç intercomunitari. El supòsit més conegut torna a ser *Cassis de Dijon*,⁶⁷ on el Tribunal declarà expressament que l'efecte pràctic de la prohibició d'anomenar *licor* al *Cassis de Dijon* a Alemanya era afavorir la producció nacional, que sí que es podia designar com a *licor*, a causa de la graduació tradicional dels seus productes alemanys. Sentències molt similars a l'expressada són les relatives a *Llei alemanya de la puresa de la cervesa*,⁶⁸ *Pasta italiana*,⁶⁹ *Michel Debus*,⁷⁰ *Salsa Bearnaise*⁷¹ i *Tomasso Morellato*.⁷²

c) El problema —i les discrepàncies— comencen arran de les anomenades *normes indistintament aplicables i no proteccionistes ni de iure ni de facto*, com ara la que donà lloc a la coneguda decisió *Cinéthèque*.⁷³ En aquest cas, la llei francesa jutjada sotmetia la comercialització a França de pel·lícules en videocasset de qualsevol origen a la condició que, prèviament i durant un període de temps determinat, haguessin estat objecte d'exhibició en sales de cinema.

És evident que en aquest supòsit —i en centenars de semblants— es produeix indirectament i realment o potencialment un efecte sobre el comerç intracomunitari: productes provinents d'altres estats membres —a l'igual que els mateixos productes nacionals— poden deixar de ser comercialitzats a l'estat en qüestió a causa d'aquestes condicions restrictives de venda.⁷⁴

En alguns supòsits l'obstacle pot derivar de dissimilituds entre les normes en origen i destinació (*v. gr. Productes a base de carn*,⁷⁵ *Succedanis*

67. *Vid.* nota 21.

68. STJCE de 12 de març de 1987, *Comissió c/ Alemanya (Llei de la puresa de la cervesa a Alemanya)*, afer 178/84, Rec. 1987, pàg. 1227.

69. STJCE de 14 de juliol de 1988, *Drei Gloken i Gertrand Krizinger c/ USL Centre Snd i Província Autònoma de Bolzano (Pastes alimentícies)*, afer 407/85, Rec. 1988, pàg. 4233.

70. STJCE de 4 de juny de 1992, *França c/ Michel Debus (Michel Debus)*, afer C-13/91 i C-113/91, Rec. 1992, pàg. I-3617.

71. STJCE de 26 d'octubre de 1995, *Comissió c/ RFA (Salsa Bearnaise)*, afer C-51/94, Rec. 1995, pàg. I-3599.

72. STJCE de 13 de març de 1997, *Tomasso Morellato c/ Unità Sanitaria Locale n.º 11 di Pordenone (Morellato)*, afer C-358/95, Rec. 1997, pàg. 1431.

73. *Vid.* nota 47.

74. Un altre supòsit paradigmàtic —i extrem— de mesura condemnada sota l'article 30 és el previst a la STJCE de 25 de juliol de 1991, *Aragonesa de Publicidad Exterior SA i Publivia c/ Departament de Sanitat de la Generalitat de Catalunya (Aragonesa de Publicidad)*, afer C-1/90 i C-176/90, Rec. 1991, pàg. I-4151, on es qüestionava la llei del Parlament català que prohibia en determinats casos (carreteres, etc.) la publicitat de begudes alcohòliques (*vid.* nota 80).

75. STJCE de 2 de febrer de 1989, *Comissió c/ Alemanya (Productes a base de carn)*, afer 274/87, Rec. 1989, pàg. 229.

de la llet⁷⁶ o *Clinique*)⁷⁷ i en altres supòsits no hi cap dissimilitud (*Torfaen Borough Council*⁷⁸ o *Llet maternal a Grècia*).⁷⁹

I aquí rau l'origen de les discrepàncies i un corrent jurisprudencial majoritari⁸⁰ —recolzat per bona part de la doctrina—⁸¹ afirma que, tot i que totes aquestes disposicions no tenen per objecte regular els intercanvis, són no gens susceptibles de generar efectes restrictius.

Un segon corrent jurisprudencial minoritari —representat per les sentències *Krantz*, *Oebel*, *Blessgen* i *Quietlynn*⁸² i una altra part de la doctrina—⁸³ considera que aquestes reglamentacions comercials dels estats membres que només tenen un *efecte indirecte i escàs* sobre el comerç intercomunitari cauen fora de l'àmbit de l'article 28.

En darrer terme, el 24 de novembre de 1993 el Tribunal dictà la Sentència *Keck et Mithouard*,⁸⁴ que inaugurarà un tercer corrent doctrinal i que trencava explícitament tant amb la incertesa dels seus pronunciaments previs com amb el que havia estat el seu pensament majoritari. Així ho declarà expressament:

«[...] el Tribunal considera necessari reexaminar i clarificar la seva jurisprudència en aquesta matèria.»⁸⁵

76. STJCE de 23 de febrer de 1988, *Comissió c/ França (Succedanis de la llet)*, afer 216/84, Rec. 1988, pàg. 793.

77. *Vid.* nota 38.

78. STJCE de 23 de novembre de 1989, *Torfaen Borough Council c/ B & O (Torfaen)*, afer C-145/88, Rec. 1989, pàg. 3851.

79. STJCE de 26 de juny de 1995, *Comissió c/ Grècia (Llet maternal a Grècia)*, afer C-391/92, Rec. 1995, pàg. I-1621.

80. Sentències *Oosthoek's* (*vid.* nota 45), *Cinéthèque* (*vid.* nota 48), *Buet* (*vid.* nota 37), STJCE de 21 de març de 1991, *França c/ Jean-Marie Delattre (Delattre)*, afer C-369/88, Rec. 1991, pàg. I-1487, STJCE (*Laboratoire de Prothèses Oculaires*), *Aragonesa de Publicidad* (*vid.* nota 74).

81. *Vid.* MATTERA, *op. cit.*, 24.

82. STJCE de 7 de març de 1990, *Krantz c/ Països Baixos (Krantz)*, afer 69/88, Rec. 1990, pàg. I-583, *Oebel* (*vid.* nota 56), *Blessgen* (*vid.* nota 57), *Quietlynn* (*vid.* nota 58). Cal fer notar que en tots aquests supòsits els fets eren perfectament assimilables als de *Cinéthèque* (*vid.* nota 48).

83. Entre nosaltres: MARTÍNEZ LAGE, S., «La contribución de la jurisprudencia a la realización de la libre circulación de mercaderías: la eliminación de las medidas de efecto equivalente a las restricciones cuantitativas», a *El Derecho Comunitario europeo y su aplicación judicial*, DIVERSOS AUTORS, Civitas, Madrid, 1993, pàg. 712-770, i LÓPEZ ESCUDERO, «La jurisprudencia Keck et Mithouard» (*vid.* nota 66).

84. *Vid.* nota 24.

85. *Vid.* paràgraf 14.

I ho feu introduint una *distinció*, dins la categoria de normes que no tenen per objecte regular els intercanvis, per declarar que unes queden sotmeses a l'article 28 i altres no.

La distinció es basa en si les normes regulen les *característiques* dels productes (tals com designació, forma, mida, pes, composició, presentació, etiquetatge, embalatge) o bé regulen les seves *modalitats de venda* (com seria la impossibilitat de vendre els videocassetts abans d'un període de temps determinat, en el cas *Cinéthèque*).

En el primer supòsit es considera que l'article 28 és plenament aplicable, mentre que en el segon (llevat que la norma en qüestió resulti *de facto* discriminatòria per circumstàncies addicionals o especials) el Tribunal declararà que, contràriament al que havia decidit prèviament,⁸⁶ la norma quedava fora del concepte de mesura d'efecte equivalent. En altres paraules, *en el primer cas* (normes que afecten les característiques dels productes) *es produïa una presumpció iuris et de iure d'efecte equivalent i en el segon* (normes que afecten les modalitats de venda) *una presumpció iuris tantum de falta d'efecte restrictiu*.

Com s'ha explicat més amunt, *Keck et Mithouard* donà lloc a un ampli debat doctrinal. Lògicament, tots aquells que havien advocat per limitar —d'una manera o altra— la jurisprudència *Cinéthèque* se n'alegraren i, per contra, els qui l'havien recolzat, veieren en *Keck et Mithouard* un pas enre-re en la consecució del mercat interior.⁸⁷ No deixa de ser curiós que aquesta Sentència es dictés precisament l'any 1993, en què, formalment, se suprimien les fronteres físiques entre els estats membres.

Una de les crítiques que ha sofert aquesta nova línia jurisprudencial fa referència a l'arbitrarietat del criteri seguit (*característiques dels productes* versus *modalitats de venda*) per considerar d'aplicació, o no, l'article 28. Una altra crítica rau en la justificació donada pel Tribunal per al seu canvi de parer (*expressis verbis* la tendència creixent dels comerciants d'invocar l'article 30 —ara 28— en tota mena de supòsits). I una tercera, la dificultat que pot existir a la pràctica a l'hora de classificar determinades normes (*v. gr.* sobre publicitat) com a incloses o excloses de la definició *modalitats de venda*. Personalment, ens sumem a totes aquestes crítiques.

Ja apuntàvem més amunt que podia semblar artificial la distinció. És

86. Vid. paràgraf 1.6.

87. Vid. GONZÁLEZ VAQUÉ, L., «¿El mercado interior en peligro? Análisis del impacto de la jurisprudencia Keck y Mithouard sobre la libre circulación de mercancías», a *Comunidad Europea Aranzadi*, 1994, pàg. 35.

cert que a *Cassis de Dijon* el Tribunal afirmà que, en impedir-se la comercialització d'aquest producte a Alemanya amb la denominació *licor* s'afavoria la producció nacional, però això no és exacte del tot. L'efecte restrictiu no venia donat per la protecció —major o menor— als productes domèstics sinó per la potencialitat de reduir les importacions. Aquest és el raonament que s'acabà imposant amb *Cinéthèque*. I, quan les normes afecten les característiques dels productes, aquests es veuen perjudicats en trencar-se el principi de reconeixement mutu i veure's sotmesos a costos addicionals per accedir a un altre estat membre.

Aquesta és la clau i sembla innegable que normes referents a *modalitats de venda* poden produir efectes restrictius iguals. En aquesta línia, no pot passar desapercebuda l'aparentment enigmàtica reserva del final del paràgraf 16è de *Keck et Mithouard*.⁸⁸ És potser una inversió de la càrrega de la prova? És potser —com dèiem— haver transformat el que era una presumpció *iuris et de iure* en una presumpció *iuris tantum* per a certes regulacions comercials? O, senzillament, una aturada en el camí?

Després de *Keck et Mithouard* s'han dictat una quarantena de noves sentències sobre lliure circulació de mercaderies. En totes elles el Tribunal ha reiterat tant la definició *Dassonville* com la distinció originada en *Keck et Mithouard*. Ha aplicat l'article 30 (ara 28) a les reglamentacions nacionals que no tenien per objecte regular els intercanvis i eren relatives a les característiques dels productes (*Deutsche Renault*,⁸⁹ *Clinique*,⁹⁰ *Salsa Bernesa*,⁹¹ *Cotonelle*,⁹² *Tomasso Morellato*,⁹³ *Mars*,⁹⁴ *10% Familiapress*)⁹⁵ i ha

88. «Per altra banda, s'ha de declarar, en contra del que fins ara s'ha jutjat, que l'aplicació a productes procedents d'altres estats membres de disposicions nacionals que limitin o prohibeixin certes modalitats de venda no és susceptible d'obstaculitzar directament o indirectament, realment o potencialment, el comerç entre els estats membres en el sentit de la jurisprudència *Dassonville* (Sentència d'11 de juliol de 1974, 8/74, Rec. 1979, pàg. 837), sempre que aquestes disposicions s'apliquin a tots els operadors afectats que exerceixin la seva activitat al territori nacional, i sempre que afectin de la mateixa manera, de fet i de dret, la comercialització dels productes nacionals i la dels procedents d'altres estats membres.»

89. STJCE 30 de novembre de 1993, *Deutsche Renault c/ Audi (Deutsche Renault)*, afer C-317/91, Rec. 1993, pàg. I-6227.

90. *Vid.* nota 36.

91. *Vid.* nota 71.

92. *Vid.* nota 28. *Cotonelle* preveu dues hipòtesis de fet. La pertinent als efectes d'aquest comentari es troba al punt 9.

93. *Vid.* nota 72.

94. STJCE de 6 de juliol de 1995, *Verein Gegen Unwesen in Handel und Gewerbe Koln c/ Mars GmbH (Mars 10%)*, afer C-470/93, Rec. 1995, pàg. I-1923.

95. STJCE de 26 de juny de 1997, *Vereinigte Familiapress Zeitungsverlags c/ Heinrich Bauer Verlag (Familiapress)*, afer C-368/95, Rec. 1997, pàg. I-3689.

deixat d'aplicar-lo amb referència explícita a *Keck et Mithouard* en els altres supòsits: *Hünermund*,⁹⁶ *Punto Casa*,⁹⁷ *Tankstation Heuske*,⁹⁸ *Leclerc-Siplec*,⁹⁹ *Pommes de terre*,¹⁰⁰ *Llet maternal a Grècia*,¹⁰¹ *Banchero*,¹⁰² *De Agostini*.¹⁰³ És, però, dubtós que el Tribunal mantingui aquesta línia en el futur d'una manera radical i sembla previsible que, de mica en mica, s'escapi de la norma que ell mateix ha creat i pot tenallar-lo.¹⁰⁴

5. Excepcions i exigències imperatives (*justificació de les mesures*)

Arribats en aquest punt de l'anàlisi, ens trobem en presència del que designem com a *mesura d'efecte equivalent en principi*.

És a dir, tant si la norma nacional té per objecte regular els intercanvis (hipòtesi *a* anterior), com si no el té (hipòtesi *b* anterior) però es presumeix *iuris et de iure* per a normes que regulen les *característiques dels productes* o es prova per a normes que regulen les *modalitats de venda* (via jurisprudència *Keck et Mithouard*) que la mesura afecta el comerç intracomunitari, som davant una mesura nacional susceptible d'ésser prohibida per l'article 28 del Tractat.

Comença, llavors, l'última fase del raonament: comprovar si, malgrat aquesta presumpció o prova d'efecte restrictiu, les normes o mesures en qüestió es troben justificades.

96. Vid. nota 31.

97. STJCE de 2 de juny de 1994, *Punto Casa Spa c/ Sindaco del Comune di Capena*, afer C-69/93, Rec. 1994, pàg. 2355.

98. STJCE 2 de juny de 1994, *Països Baixos c/ Tankstation's Heuske i JBE Boermans*, afer C-401-2/92, Rec. 1994, pàg. I-2199.

99. STJCE de 9 de febrer de 1995, *Société d'Importation Leclerc-Siplec c/ TF1 Publicité S.A. i M& Publicité SA (Leclerc-Siplec)*, afer C-412/93, Rec. 1995, pàg. I-179.

100. STJCE d'11 d'agost de 1995, *Groupement National des Négociants en Pomme de Terre de Belgique c/ ITM Belgium SA i Vocarex SA i Belgium SA (Pommes de terre)*, afer C-63/94, Rec. 1995, pàg. I-2467.

101. Vid. nota 79.

102. STJCE de 14 de desembre de 1995, *Itàlia c/ Banchero (Banchero)*, afer C-347/93, Rec. 1995, pàg. I-4663.

103. STJCE de 9 de juliol de 1997, *Konsumentombudsmannen KO c/ De Agostini*, afer c-34-36/95, Rec. 1997, pàg. I-3843.

104. Dues sentències relativament heterodoxes respecte de la jurisprudència *Keck* són: STJCE de 15 de desembre de 1993, *Ligur Carni i altres c/ Itàlia (Ligur Carni)*, afer C-277/91 i C-318-19/91, Rec. 1993, pàg. I-6621, STJCE de 5 d'octubre de 1994, *Centre d'Insemination de la Crespelle c/ Cooperativa de Mayerne*, afer C-323/93, Rec. 1994, pàg. I-5077. Un cas particular el constitueixen les normes sobre publicitat i promoció: confronteu *De Agostini* (vid. nota 103), *TFA amb Familiapress* (vid. nota 95).

Tal justificació —d'acord amb el dret comunitari i llevat de mesures d'excepció *ad hoc*, (que no analitzarem aquí)¹⁰⁵ pot produir-se únicament sobre la base de dos fonaments: a) o bé per alguna de les sis excepcions previstes i taxades en l'article 30 (abans article 36: *ordre públic, moralitat i seguretat públiques, protecció de la salut i vida de les persones i animals, preservació dels vegetals, protecció del patrimoni artístic, arqueològic o nacional o protecció de la propietat industrial o comercial*),¹⁰⁶ b) o bé perquè concorren altres interessos nacionals acceptats per la jurisprudència comunitària amb el nom d'*exigències imperatives*.

La primera categoria constitueix un *numerus clausus* i, a més, pel seu caràcter de norma excepcional, és d'interpretació estricta.¹⁰⁷

Per contra, les exigències imperatives no es troben recollides en cap article del Tractat, són de creació jurisprudencial i, consegüentment, es beneficien d'un *numerus apertus*. Es tractaria de noves exigències que evolucionen amb el temps. El Tribunal les recollí per primer cop a *Cassis de Dijon* (on mencionà *l'eficàcia dels controls fiscals, la protecció de la salut pú-*

105. OLIVER, *op. cit.*, pàg. 53. Assenyala els supòsits dels antics articles 90, 103 A, 109 H, 109 I, 115, 222, 223, 224, 233 i 234 del Tractat.

106. Aquesta darrera expressió es correspon essencialment al que nosaltres coneixem com a drets de la propietat industrial i intel·lectual, que, com és sabut, són drets de naturalesa eminentment territorial (nacional). La contraposició d'aquestes dues naturaleses, la nacional dels drets de la propietat industrial i intel·lectual i la comunitària de la lliure circulació de mercaderies ha donat lloc a un ampli cos de doctrina jurisprudencial buscant fer compatibles ambdós interessos, que ha distingit entre l'existència del dret territorial i el seu exercici i ha desembocat en la doctrina coneguda com a exhauriment del dret. Algunes de les sentències més significatives del Tribunal en aquesta matèria són: STJCE de 13 de juliol de 1966, *Consten i Grundig c/ Comissió (Consten)*, afer 56/64 i 58/64, Rec. 1966, pàg. 429, i STJCE de 8 de juny de 1971, *Deutsche Grammophon Gesellschaft GmbH c/ Metro-SB-Grossmarkete GmbH & Co. KG (Deutsche Grammophon)*, afer 78/70, Rec. 1971, pàg. 487, en una primera etapa, STJCE de 17 d'octubre de 1990, *SA CNL-Sucal NV c/ Hag GF AG (Hag II)*, afer C-10/89, Rec. 1990, pàg. I-3711, *Deutsche Renault (vid. nota 92)* i STJCE de 22 de juny de 1994, *IHT International Heiztechnik GmbH i Uwe Danzinger c/ Ideal-Standard GmbH i Wabco Standard GmbH (Ideal Standard)*, afer C 9/93, Rec. 1994, pàg. I-2789, en la seva més actual i sembla que consolidada doctrina. El nombre de decisions, però, referents a aquesta part de l'article 36 és molt ampli i cobreix aspectes molt diversos. Per altra banda, les propietats industrial i intel·lectual han estat objecte d'harmonització parcial en diversos aspectes (Directiva 98/104/CEE, de 21 de desembre de 1988, DOCE L 40, d'11 de febrer de 1999, i Sentència *Silhouette International Schmied GmbH & Co. KG c/ Hartlauer Handelsgesellschaft GmbH*, STJCE de 16 de juliol de 1998, afer C-355, encara no publicada) i es troben subjectes a l'Acord TRIPS signat en el context del Tractat de l'Organització Mundial del Comerç de 1994.

107. STJCE de 17 de maig de 1981, *Comissió c/ Irlanda (Articles de joieria)*, i STJCE de 10 de gener de 1985, *Association des Centres Distributeurs Edouard Leclerc i altres c/ SARL «Aublè Vert» i altres (Aublè Vert)*, afer 229/83, Rec. 1985, pàg. 1.

blica, la lleialtat de les transaccions comercials¹⁰⁸ i la protecció dels consumidors).¹⁰⁹ Posteriorment s'hi han afegit la millora de les condicions sociolaborals,¹¹⁰ la protecció del medi ambient¹¹¹ (cridada a desenvolupar un gran paper en l'aplicació de l'article 28), la promoció de la cultura¹¹² (si bé en parlarem més extensament), la contenció de la despesa pública¹¹³ i, de forma molt recent, el pluralisme dels mitjans de comunicació¹¹⁴ o els objectius de política social¹¹⁵.

Mattera¹¹⁶ fa notar, amb agudesia, que en realitat les exigències imperatives no constitueixen excepcions a l'article 30 (ara 28) —només ho serien pròpiament les de l'article 36 (ara 30)— sinó que precisament —ens diu— les exigències imperatives no són altra cosa que les competències residuals que conserven els estats membres en matèria comercial; és a dir, no és que els estats membres tinguin competències per a tot i cada disposició que dictin hagi de ser examinada a la llum de l'article 28 i de les exigències imperatives per decidir si està justificada o no, sinó que només quan apareix *a priori* tal justificació tenen competència per legislar, perquè, d'altra manera, el principi de lliure circulació de mercaderies i —afegim— els articles 6 (abans 3 C) i 10.2 (abans 5.2) del Tractat ho impedirien.

És una observació intel·ligent i probablement certa. Tanmateix, i al marge que, potser, actualment col·lisiona amb el substracte de *Keck et Mithouard* i el nou article 5.2 del Tractat, podem prescindir-ne a efectes didàctics. És cert que el Tribunal, en analitzar les mesures nacionals i abans d'afirmar que es troben sotmeses a l'article 28, efectua, moltes vegades, una valoració *a priori* sobre si es troben justificades per exigències

108. El que en dret espanyol es coneix comunament com a protecció contra la competència deslleial. Sentència *Mars 10 %* (vid. nota 94).

109. Vid. punt 8, *Schott* (vid. nota 49).

110. *Oebel* (vid. nota 56).

111. STJCE de 20 de setembre de 1988, *Comissió c/ Dinamarca*, afer 302/86, Rec. 1988, pàg. 4607, i altres.

112. *Cinéthèque* (vid. nota 48), STJCE de 25 de juliol de 1991, i en l'àmbit de la lliure prestació de serveis: *Collective Antenne Oovoorzienting Gouda c/ Commissariat voor de Media (Gouda)*, afer C-288/89, Rec. 1991, pàg. I-47, i STJCE de 26 de febrer de 1991, *Comissió c/ Itàlia (Guias turístics)*, afer C-180/89, Rec. 1991, pàg. I-709.

113. STJCE de 29 de novembre de 1983, *Roussel c/ Països Baixos*, afer C-181/82, Rec. 1983, pàg. 3849, i STJCE de 7 de febrer de 1984, *Duphar c/ Països Baixos*, afer C-238/82, Rec. 1984, pàg. 523.

114. *Familiapress* (vid. nota 95).

115. En l'àmbit de la lliure prestació de serveis: STJCE de 21 d'octubre de 1999, *Quotore di Verona c/ Diego Zenatti*, afer C-67/98, encara no publicada, referent a una norma italiana destinada a reduir els efectes nocius de les apostes sobre esdeveniments esportius.

116. *Op. cit.*, nota 25.

imperatives,¹¹⁷ però també és cert que pot argumentar-se que el Tribunal simplement està retallant el raonament (pressuposant que ens trobem davant del que hem anomenat *una mesura d'efecte equivalent en principi*) mentre que, en altres sentències, efectua el raonament començant primer amb l'afirmació de l'efecte potencial de la mesura en causa i passant, després, a l'examen de la concurrència o no de l'exigència imperativa en qüestió. Als nostres efectes i atesa la irrellevància pràctica de la problemàtica, continuarem tractant les *exigències imperatives* no com un *prius* d'inaplicabilitat de l'article 28 (abans 30), sinó com una excepció a aquest, paral·lela *mutatis mutandis* a les de l'article 30 (abans 36).

En allò que sí que sembla que la doctrina es mostra en general conforme és a afirmar que, pel seu diferent règim jurídic —i això potser dóna la raó a Mattera— les excepcions de l'article 36 i les *exigències imperatives* no són aplicables al mateix tipus de disposicions nacionals.

De l'article 30 (abans 36) —com a excepció pura que és— poden beneficiar-se tant les normes indistintament aplicables com les distintament aplicables,¹¹⁸ és a dir, les que tenen per objecte regular les importacions. Per contra, les exigències imperatives només són invocables per justificar normes indistintament aplicables.¹¹⁹

Finalment, amb la constatació de la presència en la ràtio de la norma nacional d'alguna de les finalitats contingudes a l'article 30 (abans 36) o de les *exigències imperatives* no n'hi ha prou per concloure la compatibilitat de la norma nacional en causa amb l'article 28. Perquè una norma d'aquesta naturalesa estigui justificada als ulls del dret comunitari cal que compleixi addicionalment el *test de proporcionalitat* comunitari.

És a dir: *a)* que sigui adequada per a la finalitat perseguida, *b)* que no vagi més enllà del que sigui estrictament necessari¹²⁰ i *c)* que no hi hagin mitjans alternatius d'atènyer la mateixa finalitat amb mesures menys perjudicials per als intercanvis comunitaris. Aquests requisits constitueixen ju-

117. V. gr. *Cassis de Dijon*, *vid.* nota 22.

118. STJCE de 3 de desembre de 1998, *Dinamarca c/ Ditlev Bluhme (Abelles)*, afer C-67/97, encara no publicada. En un exemple recent també, per salvaguardar la salut pública, pot prohibir-se la importació de carn provinent d'un determinat país quan s'ha constatat que és nociva per a la salut.

119. *Vid.* MATTERA, *op. cit.*, i OLIVER, *op. cit.*, pàg. 54. Aquesta sembla també la tesi subjacent a *Cotonelle* (punt 20), però resulta confosa, d'altra banda, la STJCE de 9 de juliol de 1992, *Comissió c/ Bèlgica (Residus)*, afer C-2/90, Rec. 1992, pàg. I-4431. Vegeu, però, també, *Centre de la Crespelle* (*vid.* nota 34).

120. STJCE de 12 d'octubre de 1978, *Eggers c/ Freie Hansestadt Bremen (Eggers)*, afer C-13/78, Rec. 1978, pàg. 1935.

risprudència constant del Tribunal i s'ha reiterat en les sentències més recents *Clinique, Ortscheit, Salsa bearnesa, Brandsma, Millèssima, Cotonelle, i Tomasso Morellato*, totes elles del 1994 ençà.¹²¹

II. ALGUNS APUNTS SOBRE LLENGUA I ECONOMIA A CATALUNYA I LA UNIÓ EUROPEA. LA LLENGUA COM A POSSIBLE ELEMENT JUSTIFICATIU

Afrontar la interacció entre llengua i lliure circulació de mercaderies és una qüestió complexa i, en certa manera, especulativa.

No hi ha, avui per avui, elements suficients que ens permetin dibuixar línies precises. D'una banda, l'article 30 (anteriorment, article 36) —com hem vist— no inclou directament la llengua en el seu catàleg d'excepcions. D'altra banda, no es pot afirmar en rigor que el Tribunal s'hagi pronunciat sobre si pot constituir una exigència imperativa. La doctrina s'hi refereix sempre amb cautela. Oliver afirma que «*the problem is most delicate*» i Mattered,¹²² per no ser menys, indica que «el problema és extraordinàriament delicat». Dit d'una altra manera: és una qüestió d'alt significat i contingut polític que, mentre es pugui evitar, s'evitarà.

Ara bé, no costa gaire concloure que el plantejament actual és insatisfactori. Per aquesta raó, l'objecte de les notes que segueixen és analitzar els materials jurídics que tenim al nostre abast sobre la qüestió i apuntar línies

121. Ja citades, excepte: STJCE de 27 de juny de 1996, *França c/ Rémy Schmidt (Millèssima)*, afer C-240/95, Rec. 1996, pàg. I-3179. Pel que fa a l'excepció de la protecció de la salut i la vida de les persones, el Tribunal s'ha mostrat prudent a l'hora d'aplicar el principi de reconeixement mutu. Ha resolt d'acord amb l'antic article 30, i sempre a falta d'harmonització, que correspon als estats membres establir les disposicions de comercialització dels productes (en particular, els seus requisits de salubritat) a la vegada que han de reconèixer els productes dels tercers estats membres en termes justos d'equilibri. Ara bé, si consideren que des del punt de vista genuïnament científic són exigibles estàndards superiors o l'estat de la investigació científica en el moment en qüestió ofereix incerteses, una norma que exigeix aquests estàndards superiors compleix en principi el *test de proporcionalitat*. Així s'havia pronunciat el Tribunal en les seves decisions de les STJCE de 14 de juliol de 1983, *Països Baixos c/ Sandoz BV (Sandoz)*, afer 174/82, Rec. 1983, pàg. 2445, i STJCE de 30 de novembre de 1983, *Països Baixos c/ Van Bennekom (Van Bennekom)*, afer 227/82, Rec. 1983, pàg. 3883, i ho ha ratificat recentment en les STJCE de 27 de juny de 1996, *Bèlgica c/ Jacqueline Brandsma (Brandsma)*, afer C-293/94, Rec. 1996, pàg. I-3159, i STJCE de 5 de juny de 1997, *Ditta Angelo Celestini c/ Saar-Sektellerie Faber GmbH & Co. (Celestini)*, afer C-368/95, Rec. 1997, pàg. I-297. No es tracta, però, de cap derogació del principi general de reconeixement mutu, sinó d'un supòsit molt particular d'interpretació generosa del *test de proporcionalitat*.

122. *Vid.* notes 25 i 54.

de solució. Hi ha, en efecte, materials d'alt interès que convé treure a la llum en un treball com aquest.

Per situar-nos, cal retornar a la noció de *mesura d'efecte equivalent* que —com ja hem dit— és la figura jurídica cabdal a la qual hem de recórrer sempre que volguem analitzar la compatibilitat de qualsevol disposició nacional en matèria lingüística amb el dret comunitari.

D'una banda, hem de recordar¹²³ que només les mesures nacionals dictades a falta de legislació comunitària harmonitzadora constitueixen l'objecte de l'article 28 i són susceptibles d'erigir-se en *mesures d'efecte equivalent*. Per tant, no poden ser analitzades estrictament a la llum del que diguin les normes dictades per implementar directives comunitàries.

En particular, ho poden ser les normes que fan referència a l'idioma —o, millor dit, a l'idioma de les mencions obligatòries— de l'etiquetatge dels productes. L'etiquetatge, en efecte, és una de les primeres àrees de conflicte entre idioma i lliure circulació. Ha estat resolt, però, generalment mitjançant harmonització, tant horitzontal com —parcialment— vertical,¹²⁴ que ha donat lloc també a un cert *corpus* jurisprudencial interpretant aquelles normes.¹²⁵ No tractarem la qüestió aquí, però assenyalem l'existència d'un estudi molt complet i d'actualitat entre nosaltres sobre aquesta qüestió del professor Cienfuegos.¹²⁶

Pel que fa a les matèries no harmonitzades, hem de seguir el raonament detallat en aquest treball fins a arribar als components que hem anomenat *efectes restrictius sobre els intercanvis* (punt 4) i *eventual justificació* (punt 5).

És obvi que tota disposició nacional que imposa l'ús d'una determinada llengua en relació amb els productes (o serveis) suposa el que hem cata-

123. *Vid. supra* paràgraf 3.3.

124. En particular, en un dels àmbits més conflictius, com és el dels productes alimentaris, per mitjà de les directives 79/112/CEE i 97/4/CE, que ha modificat aquella primera. La incorporació més recent en dret espanyol, l'ha realitzat el Reial decret 1334/1999, de 31 de juliol, que aprova la Norma general d'etiquetatge, presentació i publicitat dels productes alimentaris (BOE de 24 d'agost de 1999).

125. STJCE de 18 de juny de 1991, *Piageme i altres c/ Peeters NV (Piageme)*, afer C-369/89, Rec. 1991, pàg. I-4151, STJCE de 12 d'octubre de 1995, *Piageme VZW i altres c/ Peeters NV (Piageme II)*, afer C-85/94, Rec. 1995, pàg. I-2955, STJCE de 14 de juliol de 1998, *H. J. Goerres*, afer C-385/96, encara no publicada, STJCE de 3 de juny de 1999, *Colim NV c/ Bigg's Continent Noord NV*, afer C-33/97, encara no publicada.

126. CIENFUEGOS MATEO, Manuel, «El nuevo enfoque del Tribunal de Justicia respecto a la lengua del etiquetado de los productos alimenticios. Comentario a la Sentencia de 14 de juliol de 1998, asunto *Hermann Josef Goerres*», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 30, Barcelona, desembre de 1998, pàg. 63-94. Vegeu també BALLBÉ i MALLOL, M., «L'etiquetatge en la Llei catalana de política lingüística», a DIVERSOS AUTORS, *Estudis jurídics sobre la Llei de política lingüística*, Marcial Pons, Madrid, 1999.

logat com a *mesura d'efecte equivalent en principi*: legislar que, per exemple, els llibrets d'instruccions dels productes han d'ésser obligatòriament en castellà o que la publicitat s'ha de fer en francès o que l'etiquetatge de les mencions no obligatòries¹²⁷ és preceptiu fer-lo en un determinat idioma constitueixen realment o potencialment, i directament o indirectament, mesures restrictives per a la lliure circulació de mercaderies.

Aquest efecte restrictiu pot crear-se tant mitjançant normes *distintament aplicables* com *indistintament aplicables* (i, a la vegada, tant *proteccionistes de facto* com *no proteccionistes*) i és possible també que facin referència tant a *modalitats de venda*¹²⁸ com a les *característiques del producte*. És a dir, poden prendre qualsevol figura del ventall tipològic que hem descrit,¹²⁹ tal com examinem a continuació.

En primer lloc, és possible que la mesura en causa —*v. gr.* una norma segons la qual els venedors de productes han d'entendre la llengua catalana—¹³⁰ tingui un efecte indirecte i escàs sobre el comerç, amb la qual cosa podríem aplicar la jurisprudència *Quietlynn* —o la *Keck et Mithouard* a partir de 1993— i no caldria arribar a la fase d'anàlisi relativa a la seva justificació per raons culturals o idiomàtiques.

En segon lloc, ens podríem trobar amb normes que la jurisprudència *Keck et Mithouard* ha exclòs de l'àmbit de l'article 28 del Tractat, *v. gr.* una norma relativa a l'idioma de la publicitat.¹³¹ Igualment, no caldria arribar a la fase d'anàlisi que abordem.

En tercer lloc, moltes de les disposicions relatives a l'ús d'un idioma determinat en realitat acostumen a incidir més sobre altres llibertats comunitàries (lliure prestació de serveis i lliure circulació de treballadors) que sobre la lliure circulació de mercaderies, per exemple, el Decret català 237/1998, de 8 de setembre, sobre doblatge de pel·lícules és propi, segons la jurisprudència comunitària,¹³² de l'àmbit d'aplicació de l'article 39 i no del propi de l'article 28, encara que els principis inherents a un i altre siguin molt similars.

En quart lloc, convé precisar molt millor la pregunta que de manera im-

127. Les disposicions harmonitzadores en matèria d'etiquetatge fan referència en principi només al que es coneix com a *mencions obligatòries*.

128. *V. gr.* art. 35 de la Llei de política lingüística.

129. *Vid. supra* paràgraf 4.2.

130. Article 32.1 de la Llei de política lingüística.

131. Article 35.2 de la Llei de política lingüística.

132. STJCE de 4 de maig de 1993, *Federación de Distribuidores Cinematográficos c/ España i Unión de Productores de Cine y Televisión (Fedicine)*, afer C-17/92. Rec. 1993, pàg. I-2239.

plícita ens estem fent: si la llengua pot constituir causa legítima d'inaplicació de l'article 28. El que estem analitzant és si *stricto sensu* la protecció i/o promoció d'una llengua (o d'una cultura) com a tals és susceptible de constituir causa de justificació.

Molt sovint, la ràtio perseguida per una disposició de naturalesa lingüística no és la protecció i/o promoció de l'idioma en causa, sinó —frequentment— altres excepcions de l'article 30 (*v. gr.* la protecció de la salut de les persones) o altres exigències imperatives (*v. gr.* la protecció dels consumidors o el pluralisme dels mitjans de comunicació social), però no la llengua com a valor per ella mateixa. Aquest és el cas —encara que pugui semblar el contrari— de les directives harmonitzadores dictades en matèria d'etiquetatge.¹³³

En cinquè lloc, els supòsits estrictes de normes dictades amb la finalitat de protegir i/o promocionar un determinat idioma —aquells que ens interessin en les nostres reflexions— es troben orfes de legislació:

a) l'article 30 (abans 36) no els té en compte com a excepcions, sense que càpiga classificar-los com a supòsits de protecció del patrimoni artístic, arqueològic o nacional, segons la jurisprudència existent, i

b) el Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees no s'ha pronunciat fins ara sobre si la protecció i/o promoció d'una llengua pot constituir una exigència imperativa als efectes de l'article 28, i encara més, en aquelles ocasions en què ha tingut l'oportunitat de fer-ho, ho ha evitat.¹³⁴

Les consideracions anteriors ens obliguen a repassar els materials al nostre abast que permetin sostenir que la protecció i/o promoció d'una llengua podrien ser considerades una exigència imperativa.

a) La primera reflexió és de naturalesa històrica: el 1958, quan es va promulgar el Tractat, no existia la sensibilitat envers la diversitat que observem als nostres dies.¹³⁵ Els pares del Tractat, preocupats encara primordialment per superar els efectes de la guerra,¹³⁶ no sembla que es poguessin plantejar la qüestió que ara tractem. El dret, però, és una realitat dinàmica que ha de donar satisfacció a les necessitats de cada societat, segons el seu estat de desenvolupament en cada moment històric determinat.

133. Vegeu nota 125.

134. *STJCE Fedicine*, nota 132.

135. La Comissió Europea està debatent actualment si designa l'any 2001 com l'*Any europeu de les llengües*.

136. Vegeu el preàmbul del Tractat.

b) Fruit d'aquesta evolució és l'importantíssim article 128 del Tractat (actualment 151) i el seu fonament en l'article 3.p (actualment 3.g), introduïts tots dos per mitjà del Tractat de la Unió Europea. Estableix aquell precepte que «la Comunitat contribuirà al floriment de les cultures dels estats membres, dins del respecte de la seva diversitat nacional i regional, posant en relleu al mateix temps el patrimoni cultural comú [...]; recolzarà i completarà l'acció d'aquests en els àmbits següents: millora del coneixement i la difusió de la cultura i la història dels pobles europeus, la conservació i protecció del patrimoni cultural d'importància europea, els intercanvis culturals no comercials [...]». És a dir, encara que no s'ha reformat l'article 30, el dret positiu comunitari reconeix que la *protecció de la cultura* és un dels objectius que ha de perseguir el Tractat i consegüentment no es pot afirmar que sigui un valor aliè al dret comunitari sinó tot al contrari.¹³⁷

c) El tercer grup de punts de referència ens el dona el Parlament Europeu. Encara que —com és ben sabut— el Parlament Europeu no és *stricto sensu* o en exclusiva el poder legislatiu comunitari, sí que s'ha pronunciat, com a representant de la voluntat sobirana dels ciutadans europeus, sobre la qüestió que ens preocupa, mitjançant resolucions cap de les quals no es pot ignorar en voler donar resposta a la qüestió plantejada:

La Resolució del Parlament Europeu de 19 de gener de 1995 (DOCE C 34) sobre igualtat de les llengües oficials de la Unió (concepte que no s'ha de confondre amb el de llengües oficials dels estats membres), assenyalava que «el plurilingüisme constitueix un dels trets característics de la cultura i civilització europees i un element important de la pluralitat i riquesa culturals d'Europa». Recordem que l'article 21.3 del Tractat consagra a favor dels ciutadans europeus el dret a usar la llengua oficial pròpia (encara que només la de l'estat en qüestió, en el cas d'estats amb pluralitat de llengües oficials).

La molt específica Resolució del Parlament Europeu d'11 de desembre de 1990 (DOCE C-19) —recordada en el preàmbul de la Llei de política lingüística del Parlament català— es refereix a la situació de la llengua catalana en el context de la Unió Europea. Es tracta d'una resolució encaminada a posar en relleu el català com la llengua no oficial de la Unió Europea

137. Gil Carlos RODRÍGUEZ IGLESIAS, president del Tribunal, assenyalava —evidentment a títol personal— que el dret europeu no qüestiona de cap de les maneres les identitats nacionals o regionals ni les seves manifestacions específiques. Al contrari, aquests trets específics són un element essencial de la cultura jurídica europea. *Vid.* RODRÍGUEZ IGLESIAS, G. C., «Consideraciones sobre la formación de un derecho europeo», *Gaceta Jurídica de la Unión Europea y de la Competencia*, núm. 2, abril-maig de 1999.

més àmpliament estesa i emprada. No hi ha cap altre idioma que gaudeixi d'una resolució especial del Parlament Europeu i, indubtablement, aquest text polític té un particular valor a l'hora d'allegar la protecció i/o promoció de la llengua catalana en el context de l'article 28 del Tractat.

Tres resolucions més del Parlament Europeu, conegudes respectivament com a Resolució *Knipers*, *Arfé I* i *Arfé II* (de 30 d'octubre de 1987, DOCE C 318, de 30 de novembre de 1987, pàg. 160; de 16 d'octubre de 1981, DOCE C 287, de 9 de novembre de 1981, p. 106, i d'11 de febrer de 1983, DOCE C 68, de 14 de març de 1983, pàg. 103, respectivament) i relatives a les llengües i cultures de les minories, completen el bloc politico-normatiu del Parlament Europeu en aquest camp. En particular, la primera de les resolucions citades acordà encarregar a la Comissió Europea que «tingui en compte, a l'hora d'elaborar els diferents àmbits de la política comunitària i particularment les accions comunitàries en els àmbits de la política cultural i educativa, les llengües i cultures de les minories regionals i ètniques a la Comunitat».

I, en darrer lloc, cal mencionar també, provinent del Parlament Europeu, l'anomenat *Informe Killilea* de 9 de febrer de 1994 (DOCE C 61, de 28 de febrer de 1994, pàg. 110), de gran importància en la matèria que ens ocupa.

d) Després d'haver revisat el dret primari (l'actual article 151 del Tractat) i la labor del Parlament i abans d'entrar en l'anàlisi jurisprudencial, passem a examinar les fonts normatives emanades del Consell i la Comissió que ens puguin resultar d'interès, que no són gaires:

En primer lloc, la Decisió del Consell de 21 de novembre de 1996 (DOCE 306, pàg. 40) referent a l'adopció d'un programa plurianual per promoure la diversitat lingüística de la Comunitat en la societat de la informació —evidentment encaminat *prima facie* a protegir altres llengües oficials davant l'expansió de l'anglès—, que conté aquesta afirmació interessant en una interpretació quasi autèntica del Tractat (article 6), però de rellevància per al que ens ocupa:

«Les polítiques lingüístiques, de conformitat amb el dret comunitari, són competència dels estats membres».¹³⁸

En segon lloc, és interessant també transcriure el considerant 44è de la Directiva 97/36/CEE, de 30 de juny de 1997, dita de *televisió sense fronteres* (DOCE L 202, de 30 de juliol de 1997, pàg. 60), on s'assenyala que:

138. Recordem el que ens deia MATTEIRA, *vid. supra* paràgraf 4.2.

«[...] Els estats membres tenen la facultat d'aplicar als organismes de radiodifusió televisiva que estiguin sota la seva jurisdicció normes més estrictes o més detallades en els àmbits regulats per la present Directiva, incloses, entre altres, normes relatives a la consecució d'objectius de política lingüística, a la protecció de l'interès públic en relació amb la funció informativa, educativa, cultural i d'entreteniment de la televisió i la necessitat de salvaguardar el pluralisme a la indústria de la informació i als mitjans de comunicació [...]»

Altres disposicions diverses que no cal oblidar són: *a*) les Conclusions de la reunió del Consell i dels Ministres de Cultura, reunits en el si del Consell, en relació amb les noves orientacions per a l'acció de la Comunitat en l'àmbit cultural (Comunicació COM (91) 1949, DOCE 11-1992 1/3/245), i *b*) Comunicació de la Comissió referent a les llengües minoritàries de la Unió Europea (Comunicació COM (94) 602 final, de 15 de desembre de 1994, núm. de catàleg CB-CO-94-627-E-C).

Com a disposicions de caràcter no estrictament comunitari podem citar: *a*) la Carta europea de les llengües regionals i minoritàries del Consell d'Europa, disposició en forma de Conveni no ratificada per tots els estats integrants del Consell d'Europa, però que la Unió Europea té en compte, i *b*) la Declaració de l'Organització per a les Nacions Unides referent als drets de les persones pertanyents a minories nacionals, religioses i lingüístiques núm. 47/35, de 18 de desembre de 1992.

e) El camp de les resolucions judicials del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees és el que ofereix un interès més gran. No oblidem que serà el Tribunal qui, en el seu moment i a manca de reforma del Tractat, haurà de decidir en última instància si admet la protecció i/o promoció d'una llengua com a exigència imperativa.

Fins ara, tal com hem assenyalat, ha eludit fer-ho. Tot i així, ha deixat interessants rastres, tant en matèria de lliure circulació de mercaderies com, majoritàriament, en l'àmbit de la llibertat dels articles 39 i 49 (abans 48 i 59):

En primer lloc, cal excloure que la protecció i/o promoció d'una llengua sigui emmarcable en el concepte d'*ordre públic* de l'article 30.¹³⁹ Per *ordre públic*, el Tribunal entén una *amença realment i suficientment greu que afecti un interès fonamental de la societat*.¹⁴⁰ Si bé podria fàcilment con-

139. En contra semblaria BALLBÉ, *op. cit.*, pàg. 526, sobre la base de la STJCE de 4 d'octubre de 1991, *Grogan*, afer C-159/90.

140. STJCE de 27 d'octubre de 1977, *Régina c/ Pierre Bouchereau (Bouchereau)*, afer C-30/77, Rec. 1977, pàg. 1999.

cloure's que la protecció d'una llengua és un interès fonamental d'una determinada societat, allò que sembla pràcticament impossible és que ens poguem trobar davant del que el Tribunal qualifica com *una amenaça realment i suficientment greu*. Esperem que mai no calgui invocar aquest precepte.

També hem de destacar que la protecció d'una llengua estigui inclosa dins del concepte *patrimoni nacional* de l'article 30. Com a excepcions que són, els supòsits de l'article 30 han de ser objecte d'interpretació restrictiva i fan certament referència al patrimoni en sentit material o físic. El Tribunal, en la seva nissaga de sentències sobre guies turístics,¹⁴¹ tot i admetre la *protecció de la cultura* com a possible causa d'exempció, l'exclou de l'àmbit de l'article 36 (actualment 30).

Cal, doncs, recórrer a l'expedient de les *exigències imperatives*, amb dues constatacions de principi. La primera que, d'acord amb la jurisprudència del Tribunal, hi ha hagut una ampliació constant d'allò que es considera *exigències imperatives*. Ja la Sentència *Cassis de Dijon* apuntà, com hem dit, que es tractava d'un *numerus apertus* i, fent honor a aquesta declaració de principis, el Tribunal ha anat incorporant, recentment i, entre d'altres, com a *exigències imperatives* el *pluralisme dels mitjans de comunicació*,¹⁴² *l'aplicació dels principis generals del dret*¹⁴³ i la *necessitat d'evitar un perjudici greu per a l'equilibri financer del sistema de la Seguretat Social*.¹⁴⁴

La segona constatació marc és —com ja hem avançat— que el Tribunal no ha dit ni sí ni no davant la pregunta de si la *protecció i/o promoció* d'una llengua és una *exigència imperativa*. Ha dit, però:

En la Sentència *Cinéthèque*,¹⁴⁵ encara que d'una manera extremadament vaga, «*que l'encoratjament de la creació d'obres cinematogràfiques [objectiu cultural] sense distinció d'origen constitueix un objectiu justificat*».

En la Sentència *Torfaen*,¹⁴⁶ relativa —recordem-ho— a l'obertura dominical dels comerços, encara que no entra a examinar el règim d'exigències de l'article 30, perquè s'emmarca en la línia de la Sentència *Quietlynn*, el Tribunal parla en un pla més general d'expressió de «certes opcions políti-

141. *Vid.* nota 112.

142. *Familiapress*, *vid.* nota 95.

143. *Ibidem*.

144. STJCE de 28 d'abril de 1998, *Nicolas Decker c/ Caisse de Maladie des Employés Privés*, afer C-389/96, encara no publicada.

145. STJCE d'11 de juliol de 1985, *Cinéthèque c/ Fédération Nationale des Cinémas Français (Cinéthèque)*, afer 60-61/84, Rec. 1985, pàg. 2065.

146. *Vid.* nota 78.

ques i econòmiques i de particularitats socioculturals nacionals o regionals».

En el grup de sentències *Gouda*,¹⁴⁷ *Veronica*¹⁴⁸ i *Familiapress*,¹⁴⁹ relatives a la prestació de serveis en l'àmbit dels mitjans de comunicació del Benelux, s'assenyala que:

«Entesa en aquest sentit, una política cultural pot constituir certament una exigència imperativa d'interès general que justifiqui una restricció a la lliure circulació de serveis. Efectivament, el manteniment del pluralisme que es vol garantir amb aquesta política holandesa està vinculat a la llibertat d'expressió, tal com és protegir l'article 10 de la Convenció sobre la salvaguarda dels drets humans i de les llibertats fonamentals, que figura entre els drets fonamentals garantits per l'ordre públic comunitari.»

És a dir, s'apunta una primera —encara que no *decidendi causa*— afirmació sobre la política cultural com a eventual exigència imperativa.

La Sentència *Leclerc c. Aublè Vert*,¹⁵⁰ relativa a la fixació del preu de venda dels llibres a França quan són objecte d'importació amb finalitat al·legadament cultural, considerarà l'eventual aplicabilitat de l'article 36 (avui, article 30) i l'aplicabilitat de les exigències imperatives, però l'excloué perquè la protecció de la diversitat cultural no es troba anomenada a l'article 36 i no es podia acudir a les exigències imperatives perquè la mesura en causa era una mesura *distintament* aplicable (feia referència només a les importacions).¹⁵¹ Una bona base, doncs, per argumentar *sensu contrario* que, en el cas de tractar-se d'una mesura *indistintament* aplicable, sí que la protecció de la cultura podria trobar refugi com a exigència imperativa.

El camp de les conclusions generals dels advocats generals del Tribunal ofereix, en particular, una conclusió de cabdal importància. Es tracta de l'opinió de l'advocat general Van Gerven¹⁵² expressada en el paràgraf 22 de la seva conclusió, previ a la Sentència *Fedicine*,¹⁵³ on, precisament,

147. Vid. nota 112.

148. STJCE de 3 de febrer de 1993, *Veronica Omroep Organisatie c/ Commissariaat Voor de Media (Veronica)*, afer C-148/91, Rec. 1993, pàg. I-487.

149. Vid. nota 95.

150. STJCE de 10 de gener de 1985, *Association des Centres Distributeurs Edouard Leclerc i altres c/ SARL Aublè Vert, i altres (Aublè Vert)*, afer 229/83, Rec. 1985, pàg. 1.

151. Vid. *supra*, apartat 5.

152. Conclusions generals de l'advocat general Van Gerven presentades el 18 de febrer de 1993, afer C-17/92, *Federación de Distribuidores Cinematográficos c/ España i Unión de Productores de Cine y Televisión (Fedicine)*.

153. STJCE de 4 de maig de 1993, *Federación de Distribuidores Cinematográficos c/ España i Unión de Productores de Cine y Televisión (Fedicine)*, afer C-271/92, Rec. 1993, pàg. I-2899.

s'invocava la protecció de la cultura espanyola (en una norma, la llei de protecció cinematogràfica de naturalesa *distintament aplicable de facto*, que motiva que el Tribunal no hagués de pronunciar-se directament sobre la qüestió plantejada). La claredat, però, del raonament de l'advocat general Van Gerven mereix que reproduïm a continuació el que, algun dia, pot ser raonament del mateix Tribunal:

«Actualment, a la Comunitat Europea, es dona una importància creixent a les cultures dels estats membres i a les seves regions. Ens sembla, per tant, adequat consagrar encara alguns pensaments a la qüestió de saber si, per una reglamentació com la que hi ha en causa, no és possible trobar, en el dret comunitari, una altra justificació que l'ordre públic, més especialment una raó imperiosa d'interès general lligada a la protecció del patrimoni cultural. La importància donada al patrimoni cultural augmentarà encara més amb el Tractat de la Unió Europea [...] sota el respecte de la diversitat nacional i regional, sense perdre de vista l'herència comuna. En referència a aquest punt, a títol d'exemple, cal parar atenció sobre l'article 92, paràgraf 3, punt *d*, nou del TCEE [...]: “poden ser compatibles les ajudes destinades a promoure la cultura i la conservació del patrimoni quan no alteren les condicions dels intercanvis ni de la concurrència a la Comunitat sota una mesura contrària de la identitat cultural”.»

La darrera cita jurisprudencial del TJCE que farem és, possiblement, la més clara, però va ser dictada en el si d'un supòsit sobre la lliure circulació de treballadors. Ens referim a la ben coneguda Sentència *Anita Groener*.¹⁵⁴ Es tractava de la reclamació formulada per una professora neerlandesa d'art que oposava la presumpta illegalitat comunitària —en una matèria parcialment harmonitzada— d'una disposició irlandesa que la compellia a superar un examen d'irlandès per poder exercir en aquesta República. Davant del recurs prejudicial plantejat, i davant de la sensibilitat de les qüestions lingüístiques i d'identitat nacional a Irlanda, el Tribunal conclou que:

«El Tractat CEE no s'oposa a l'adopció d'una política enfocada cap a la difusió i promoció de la llengua d'un estat membre que, a la vegada, és llengua nacional i la primera llengua oficial.»¹⁵⁵

154. STJCE de 28 de novembre de 1989, *Anita Groener c/ Ministeri d'Educació i Ajuntament d'Irlanda (Anita Groener)*, afer 379/87, Rec. 1989, pàg. 3967.

155. Com és sabut, l'irlandès, de relativa presència social, gaudeix d'un estatut lingüístic singular a la Unió Europea: és llengua oficial, encara que no llengua de treball.

La resolució final del Tribunal fou no considerar invàlida la disposició nacional irlandesa. Evidentment, és arriscat saber si el seu pronunciament hagués estat el mateix davant la hipòtesi d'una norma que hagués afectat la lliure circulació de mercaderies i no la de treballadors (s'ha sostingut que, en l'escala de valors comunitària, la lliure circulació de mercaderies ocupa una jerarquia que la fa una llibertat més difícilment excepcional) o bé d'una norma que no protegís una llengua oficial d'un estat membre, sinó la d'una regió europea sense estat, com el cas de la llengua catalana. No apareixen raons de política lingüística o cultural —competència dels estats membres i les seves entitats subestats— que puguin justificar un tractament diferenciat, però és obvi que la transcendència política i econòmica d'una resolució judicial en aquest darrer sentit la fa, *a priori*, més complexa.

No hem citat, expressament, les sentències del Tribunal en matèria d'etiquetatge, la majoria de les quals —com s'ha indicat— s'emmarquen en el si de matèries harmonitzades. Recordarem, però, l'última Sentència *Colim v. Bigg's Continent Noord*,¹⁵⁶ de 3 de juny de 1999, que referma el principi general segons el qual:

«A manca d'harmonització completa dels requisits lingüístics aplicables a les mencions que figuren en els productes importats, els estats membres poden adoptar mesures que exigeixin que aquelles mencions es redactin en l'idioma de la regió on es comercialitzen els productes o en un altre idioma comprensible per als consumidors de la regió [...]»

Remarquem, però, que l'objectiu d'interès general protegit per aquesta resolució no és la *protecció i/o promoció* d'una determinada llengua sinó la *protecció dels consumidors*. Amb la jurisprudència tradicional a la mà —i més encara després de la modificació de la Directiva 79/112/CEE per part de la Directiva 97/4/CEE—¹⁵⁷ la protecció dels consumidors en una societat bilingüe com la catalana resulta d'inútil alegació per justificar l'exigència de la llengua pròpia del país.¹⁵⁸

En definitiva, aquests són els elements —i els clarsobscurs— que ens brinda l'estat actual de desenvolupament del dret comunitari: un *marc general de declaracions favorables a la protecció de la cultura i de les llengües*

156. STJCE de 3 de juny de 1999, *Colim NV cf Bigg's Continent Noord NV*, afer C-33/97, encara no publicada. Vegeu també la nota 125.

157. Vegeu CIENFUEGOS, *op. cit.*, pàg. 128.

158. Vegeu CIENFUEGOS, *op. cit.*, pàg. 128. En contra, BALLBÉ, *op. cit.*, que sosté que la referència en la Directiva a la llengua oficial de les Comunitats ha d'incloure el català com a llengua oficial d'un dels seus estats membres.

minoritàries o regionals, sense traducció concreta a l'àmbit de la lliure circulació de mercaderies per part del Tribunal, a qui correspon pronunciar-se a manca d'iniciatives legislatives del Parlament i el Consell, avui com avui inexistents.

L'optimisme fa pensar que una norma nacional que tingui per vertader objectiu protegir o fomentar una llengua passarà l'examen del Tribunal. Òbviament, com més radical sigui la derogació de l'article 28, més difícil serà que es consideri compatible amb l'ordre jurídic comunitari. I és que, com recorda sovint el Tribunal i hem dit més amunt,¹⁵⁹ no n'hi ha prou amb el fet que l'objectiu estigui justificat. Cal també que la norma no sigui distintament aplicable (discriminatoria)¹⁶⁰ i que superi el *test de proporcionalitat*: a) que la mesura sigui adequada a la finalitat perseguida, b) que no vagi més enllà del que sigui estrictament necessari, i c) que no hi hagi mitjans alternatius menys perjudicials per a la lliure circulació de mercaderies, com ens recorda la recentment dictada i citada Sentència *Colim*.¹⁶¹

Només, per acabar, un breu excurs, al qual no em resisteixo. El dret constitucional espanyol i el dret comunitari s'han ignorat ostensiblement,¹⁶² però és innegable que en la matèria que ens ha ocupat es poden dibuixar uns clars paral·lelismes entre els conceptes de *mercat únic europeu* i el de *mercat nacional*, tal com el defineix l'article 38 de la Constitució espanyola. El règim d'excepcions és també similar i ens sembla, per tant, que qualsevol anàlisi que es vulgui fer es podria completar amb aportacions del dret intern espanyol i, encara, amb el d'altres estats membres. Només a tall d'exemple, citarem la sentència recent del Tribunal Suprem (Sala Contenciosa Administrativa, Secció 3a, de 4 de febrer de 1999) sobre concursos públics per a ajuts públics encaminats a augmentar el nombre de doblatges cinematogràfics al català on, sense tremolar-li el pols, el Tribunal afirmà que «és evident que les clàusules impugnades tenen una justificació de protecció de l'idioma català», fent-se ressò alhora de la doctrina del Tribunal Constitucional continguda en la Sentència 209/1988, de 10 de novembre, segons la qual «perquè les diferències normatives puguin considerar-se no

159. *Vid. supra*, apartats 4 i 5.

160. A *Fedicine* (nota 145) el Tribunal es trobà amb un objectiu justificable però amb una norma proteccionista amb finalitat en realitat econòmica i proteccionista de la cinematografia espanyola.

161. I ja va ser causa perquè el Tribunal considerés no adequades al dret comunitari les disposicions nacionals *prima facie* justificables en les sentències *Guies turístics* i *Gouda* (*vid. nota* 111).

162. Com a mínim, pel que fa al Tribunal Constitucional espanyol. Vegeu, *inter alia*, src 147/1996, de 19 de setembre.

discriminatòries resulta indispensable que hi hagi una justificació objectiva i raonable d'acord amb criteris i judicis de valor generalment acceptats, exigència que ha d'aplicar-se en relació amb la finalitat i els efectes de la mesura considerada, havent de ser-hi present, a tal fi, una raonable relació de proporcionalitat entre els mitjans emprats i la finalitat perseguida».

Fet i fet, en paraules més barroques, la doctrina de les *mesures d'efecte equivalent* inservida en el dret espanyol també.

BIBLIOGRAFIA

1. Jurisprudència del TJCE

STJCE de 13 de juliol de 1966, *Consten i Grundig c/ Comissió (Consten)*, afer 56/64 i 58/64, Rec. 1966, pàg. 429.

STJCE de 8 de juny de 1971, *Deutsche Grammophon Gesellschaft GmbH c/ Metro-SB-Grossmarkete GmbH & Co. KG (Deutsche Grammophon)*, afer 78/70, Rec. 1971, pàg. 487.

STJCE d'11 de juliol de 1974, *Comissió c/ Bèlgica (Dassonville)*, afer 8/74, Rec. 1979, pàg. 837.

STJCE de 15 de desembre de 1976, *Dontckerwolcke c/ Procureur de la République*, afer 41/76, Rec. 1976, pàg. 1921.

STJCE de 14 de juliol de 1976, *Països Baixos c/ Cornellis Kramer (Kramer)*, afer 3-4 i 6/76, Rec. 1976, pàg. 1279.

STJCE de 27 d'octubre de 1977, *Regina c/ Pierre Bouchereau (Bouchereau)*, afer C-30/77, Rec. 1977, pàg. 1999.

STJCE de 12 d'octubre de 1978, *Eggers c/ Freie Hansestadt Bremen (Eggers)*, afer C-13/78, Rec. 1978, pàg. 1935.

STJCE de 20 de febrer de 1979, *Rewe-Zentral c/ Bundesmonopolverwaltung für Branntwein (Cassis de Dijon)*, afer 120/78, Rec. 1979, pàg. 649.

STJCE de 17 de juny de 1981, *Comissió c/ Irlanda (Joies d'art)*, afer 113/80, Rec. 1981, pàg. 1625.

STJCE de 14 de juliol de 1981, *Alemanya c/ Sergius Oebel (Oebel)*, afer 15/80, Rec. 1981, pàg. 1993.

STJCE de 5 de maig de 1982, *Gaston Schul Douane Expéditeur BV c/ Inspecteur des Droits d'Importation (Schul)*, afer C-15/81, Rec. 1982, pàg. 1409.

STJCE de 31 de març de 1982, *Joseph Henri Blesgen c/ Bèlgica*, afer 75/81, Rec. 1982, pàg. 1211.

STJCE de 24 de novembre de 1982, *Comissió c/ Irlanda (Buy Irish)*, afer 249/1981, Rec. 1982, pàg. 4005.

- STJCE de 14 de desembre de 1982, *França c/ Alex Waterkyn (Waterkyn)*, afer 314-316/81 i 83/82, Rec. 1982, pàg. 4337.
- STJCE de 15 de desembre de 1982, *Països Baixos c/ Oosthoeck's Uitgeversmaatschapi BV (Oosthoek's)*, afer C-286/81, Rec. 1983, pàg. 4575.
- STJCE de 2 de març de 1983, *Comissió c/ Bèlgica*, afer 155/82, Rec. 1983, pàg. 531.
- STJCE de 14 de juliol de 1983, *Països Baixos c/ Sandoz BV (Sandoz)*, afer 174/82, Rec. 1983, pàg. 2445.
- STJCE de 29 de novembre de 1983, *Roussel c/ Països Baixos*, afer C-181/82, Rec. 1982, pàg. 3849.
- STJCE de 30 de novembre de 1983, *Països Baixos c/ Van Bennekom (Van Bennekom)*, afer 227/82, Rec. 1983, pàg. 3883.
- STJCE de 7 de febrer de 1984, *Duphar c/ Països Baixos*, afer C-238/82, Rec. 1984, pàg. 523.
- STJCE de 21 de febrer de 1984, *Comissió c/ França (Pâtes)*, afer 202/82, Rec. 1984, pàg. 933.
- STJCE de 10 de juliol de 1984, *Campus Oil c/ Minister for Industry & Energy (Campus Oil)*, afer 72/83, Rec. 1984, pàg. 2727.
- STJCE d'11 de juliol de 1984, *Regina c/ Thomas Scott & Sons Baker Ltd. (Regina)*, afer C-133/83, Rec. 1984, pàg. 2863.
- STJCE de 9 d'agost de 1984, *Meyhui c/ Schott Zwiesel Glaswerke AG (Schott)*, afer C-51/93, Rec. 1994, pàg. I-3879.
- STJCE de 10 de gener de 1985, *Association des Centres Distributeurs Edouard Leclerc i altres c/ SARL Aublè Vert, i altres (Aublè Vert)*, afer 229/83, Rec. 1985, pàg. 1.
- STJCE d'11 de juliol de 1985, *Cinéthèque c/ Fédération Nationale des Cinémas Français (Cinéthèque)*, afer 60-61/84, Rec. 1985, pàg. 2065.
- STJCE de 28 de gener de 1986, *Comissió c/ França (Màquines de tallar pasta)*, afer 188/84, Rec. 1986, pàg. 419.
- STJCE de 12 de març de 1987, *Comissió c/ Alemanya (Llei de la puresa de la cervesa a Alemanya)*, afer 178/84, Rec. 1987, pàg. 1227.
- STJCE de 23 de febrer de 1988, *Comissió c/ França (Succedanis de llet)*, afer 216/84, Rec. 1988, pàg. 793.
- STJCE de 14 de juliol de 1988, *Drei Gloken i Gertrand Krizinger c/ USL Centre Snd i Província Autònoma de Bolzano (Pastes alimentàries)*, afer 407/85, Rec. 1988, pàg. 4233.
- STJCE de 20 de setembre de 1988, *Comissió c/ Dinamarca*, afer 302/86, Rec. 1988, pàg. 4607.
- STJCE de 2 de febrer de 1989, *Comissió c/ Alemanya (Productes a base de carn)*, afer 274/87, Rec. 1989, pàg. 229.

- STJCE d'11 de maig de 1989, *França c/ Esther Renée Wurmser, Bouchara i Société Norlaine (Bouchara)*, afer C-25/88, Rec. 1989, pàg. 1105.
- STJCE de 16 de maig de 1989, *Buet c/ Ministère Public (Buet)*, afer 382/87, Rec. 1989, pàg. 1235.
- STJCE de 18 de maig de 1989, *The Queen c/ Royal Pharmaceutical Society of Great Britain*, afer C-266-267/87, Rec. 1989, pàg. 1295.
- STJCE de 23 de novembre de 1989, *Torfaen Borough Council c/ B & O (Torfaen)*, afer C-145/88, Rec 1989, pàg. 3851.
- STJCE de 28 de novembre de 1989, *Anita Groener c/ Ministeri d'Educació i Ajuntament d'Irlanda (Anita Groener)*, afer 379/87, Rec. 1989, pàg. 3967.
- STJCE de 7 de març de 1990, *Krantz c/ Països Baixos (Krantz)*, afer 69/88, Rec. 1990, pàg. I-583.
- STJCE de 20 de març de 1990, *Dupont de Nemours c/ Unità Sanitaria Locale n° 2 dei Carrara (Nemours Italia Spa)*, afer C-21/88, Rec. 1990, pàg. 889.
- STJCE d'11 de juliol de 1990, *Quietlynn MD i Drian James Richards c/ Southend Borough Council (Quietlynn)*, afer C-23/89, Rec. 1990, pàg. I-3059.
- STJCE de 17 d'octubre de 1990, *SA CNL-Sucal NV c/ Hag GF AG (Hag II)*, afer C-10/89, Rec. 1990, pàg. I-3711.
- STJCE de 12 de desembre de 1990, *Sarpp c/ Chambre Syndicale des Raffineurs et Conditionneurs de Sucre de France*, afer C-214/89, Rec. 1990, pàg. I-4695.
- STJCE de 26 de febrer de 1991, *Comissió c/ Itàlia (Guies turístics)*, afer C-180/89, Rec. 1991, pàg. I-709.
- STJCE de 21 de març de 1991, *França c/ Jean-Marie Delattre (Delattre)*, afer C-369/88, Rec. 1991, pàg. I-1487.
- STJCE de 18 de juny de 1991, *Piageme i altres c/ Peeters NV (Piageme)*, afer C-369/89, Rec. 1991, pàg. I-2971.
- STJCE de 25 de juliol de 1991, *Aragonesa de Publicidad Exterior SA i Publi-
via c/ Departament de Sanitat de la Generalitat de Catalunya (Aragonesa
Publicidad)*, afer C-1/90 i C-176/90, Rec. 1991, pàg. I-4151.
- STJCE de 25 de juliol de 1991, *Collective Antenne Ovoorziening Gouda c/
Comissariat Voor de Media (Gouda)*, afer C-288/89, Rec. 1991, pàg. I-
4007.
- STJCE de 4 d'octubre de 1991, *Society for the Protection of Unborn Child
Ireland c/ Grogan and others (Grogan)*, afer C-159/90, Rec. 1991, pàg.
I-4685.
- STJCE de 4 de juny de 1992, *França c/ Michel Debus (Michel Debus)*, afer C-
13/91 i C-113/91, Rec. 1992, pàg. I-3617.

- STJCE de 9 de juliol de 1992, *Comissió c/ Bèlgica (Residus)*, afer C-2/90, Rec. 1992, pàg. I-4431.
- STJCE de 16 de juliol de 1992, *Administration des Douanes i Droits Indirectes c/ Legros e. a. (Legros)*, afer C-163/90, Rec. 1992, pàg. I-4625.
- STJCE de 3 de febrer de 1993, *Veronica Omroep Organisatie c/ Commissariaat Voor de Media (Veronica)*, afer C-148/91, Rec. 1993, pàg. I-487.
- STJCE de 4 de maig de 1993, *Federación de Distribuidores Cinematográficos c/ España i Unión de Productores de Cine y Televisión (Fedicine)*, afer C-17/92, Rec. 1993, pàg. I-2239.
- STJCE de 23 de maig de 1993, *Laboratoire de Prothèses Oculaires c/ Union Nationale des Syndicats d'Opticiens de France i altres*, afer C-271/92, Rec. 1993, pàg. I-2899.
- STJCE de 24 de novembre de 1993, *Bernard Keck i Daniel Mithouard*, afer C-267-268/91, Rec. 1993, pàg. 6097.
- STJCE de 30 de novembre de 1993, *Deutsche Renault AG c/ Audi AG*, afer C-317/91, Rec. 1993, pàg. I-6227.
- STJCE de 15 de desembre de 1993, *Ligur Carni i altres c/ Itàlia (Ligur Carni)*, afer C-277/91 i C-318-19/91, Rec. 1993, pàg. I-6621.
- STJCE de 15 de desembre de 1993, *Hünermund i altres c/ Collegi Professional de Farmacèutics de Baden-Württemberg (Hünermund)*, afer C-292/92, Rec. 1993, pàg. I-6787.
- STJCE de 2 de febrer de 1994, *VSWC c/ Clinique Laboratoires i Estée Lauder Cosmetics (Clinique)*, afer 227/82, Rec. 1994, pàg. I-0317.
- STJCE de 2 de juny de 1994, *Països Baixos c/ Tankstation's Heuske i JBE Boermans (Tankstation)*, afer C-401-402/92, Rec. 1994, pàg. I-2199.
- STJCE de 2 de juny de 1994, *Punto Casa SpA c/ Sindaco del Comune di Capena*, afer C-69/93 i C-258/93, Rec. 1994, pàg. 2355.
- STJCE de 22 de juny de 1994, *IHT International Heiztechnik GmbH i Uwe Danzinger c/ Ideal-Standard GmbH i Wabco Standard GmbH (Ideal Standard)*, afer C-9/93, Rec. 1994, pàg. I-2759.
- STJCE de 5 d'octubre de 1994, *Inter Alia Centre d'Insemination de la Crepelle c/ Cooperativa de Mayerne*, afer C-323/93, Rec. 1994, pàg. I-5077.
- STJCE 9 d'octubre de 1994, *René Lancry, SA e. a. c/ Direction Générale de Douanes e. a. (Lancry)*, afer C-363/93 i C-407-411/93, Rec. 1994, pàg. I-3957.
- STJCE de 10 de novembre de 1994, *Lucien Orstcheit GmbH c/ Eurim-Pharm Arzneimittel GmbH (Orscheit)*, afer C-320/93, Rec. 1994, pàg. I-5243.
- STJCE de 9 de febrer de 1995, *Société d'Importation Leclerc-Siplec c/ TF1 Publicité SA i M& Publicité SA (Leclerc-Siplec)*, afer C-412/93, Rec. 1995, pàg. I-0179.

- STJCE de 26 de juny de 1995, *Comissió c/ Grècia (Llet maternal a Grècia)*, afer C-391/92, Rec. 1995, pàg. I-1621.
- STJCE de 6 de juliol de 1995, *Verein Gegen Unwesen in Handel Und Gewerbe Koln c/ Mars GmbH (Mars 10%)*, afer C-470/93, Rec. 1995, pàg. I-1923.
- STJCE d'11 d'agost de 1995, *Groupement National des Negociants en Pommes de Terre de Belgique c/ ITM Belgium SA i Vocarex SA i Belgium SA (Pommes de terre)*, afer C-63/94, Rec. 1995, pàg. I-2467.
- STJCE de 12 d'octubre de 1995, *Piageme, VZW i altres c/ Peeters NV (Piageme II)*, afer C-85/94, Rec. 1995, pàg. I-2955.
- STJCE de 26 d'octubre de 1995, *Comissió c/ RFA (Salsa bearnaise)*, afer C-51/94, Rec. 1995, pàg. I-3599.
- STJCE de 14 de desembre de 1995, *Itàlia c/ Banchemo (Banchemo)*, afer C-347/93, Rec. 1995, pàg. I-4663.
- STJCE de 27 de juny de 1996, *França c/ Rémy Schmidt (Millèsima)*, afer C-240/95, Rec. 1996, pàg. I-3179.
- STJCE de 27 de juny de 1996, *Bèlgica c/ Jacqueline Brandsma (Brandsma)*, afer C-293/94, Rec. 1996, pàg. I-3159.
- STJCE de 30 de juny de 1996, *CIA Security International c/ Signalson SA i Securitel Sprl (Security International)*, afer C-194/94, Rec. 1996, pàg. I-2201.
- STJCE de 7 de novembre de 1996, *Société Cadi Sungelés c/ Ministère de Finances*, afer C-126/94, Rec. 1996, pàg. I-5647.
- STJCE de 26 de novembre de 1996, *Fratelli Graffione SNC c/ Ditta Fransa (Cotonelle)*, afer C-313/94, Rec. 1996, pàg. I-6039.
- STJCE de 16 de gener de 1997, *Unità Socia-Sanitaria Locale n° 47 di Biella c/ Inail*, afer C-134/95, Rec. 1997, pàg. I-0195.
- STJCE de 13 de març de 1997, *Tomasso Morellato c/ Unità Sanitaria Locale n°11 di Pordenone (Morellato)*, afer C-358/95, Rec. 1997, pàg. 1431.
- STJCE de 7 de maig de 1997, *França c/ Jacques Pistre, Michèle Barthes, Yves Milbau i Didier Oberti (Muntanya)*, afer C-321-324/94, Rec. 1997, pàg. I-2343.
- STJCE de 29 de maig de 1997, *Bèlgica c/ Paul Danuit (Coditel)*, afer C-14/96, Rec. 1997, pàg. I-2545.
- STJCE de 5 de juny de 1997, *Ditta Angelo Celestini c/ Saar-Sektellerie Faber GmbH & Co. (Celestini)*, afer C-105/94, Rec. 1997, pàg. I-0297.
- STJCE de 26 de juny de 1997, *Vereinigte Familiapress Zeitungsverlags c/ Heinrich Bauer Verlag (Familiapress)*, afer C-368/95, Rec. 1997, pàg. I-3689.

- STJCE de 9 de juliol de 1997, *Konsumentombudsmannen KO c/ De Agostini*, afer C-34-36/95, Rec. 1997, pàg. I-3843.
- STJCE de 9 de desembre de 1997, *Comissió c/ França (Maduixes)*, afer C-265/95, encara no publicada.
- STJCE de 19 de març de 1998, *Compassion in World Farming c/ The Queen i Minister of Agriculture, Fisheries & Food*, afer C-1/96, encara no publicada.
- STJCE de 28 d'abril de 1998, *Nicolas Decker c/ Caisse de Maladie des Employés Privés*, afer C-120/95, encara no publicada.
- STJCE de 14 de juliol de 1998, *Aber-Waggon GmbH c/ Bundesrepublik Deutschland*, afer C-389/96, encara no publicada.
- STJCE de 16 de juliol de 1998, *Gut Springenheide c/ Oberkreisdirektor Der Kreises Steinfurt*, afer C-210/96, encara no publicada.
- STJCE de 16 de juliol de 1998, *Países Baixos c/ Johannes Martinos Lemnes (Alcoholímetros)*, afer C-226/97, encara no publicada.
- STJCE de 22 d'octubre de 1998, *Comissió c/ França (Foie Gras)*, C-184/96, encara no publicada.
- STJCE de 3 de desembre de 1998, *Dinamarca c/ Ditlev Bluhme (Abelles)*, afer C-67/97, encara no publicada.
- STJCE de 3 de juny de 1999, *Colim NV c/ Bigg's Continent Noord NV*, afer C-33/97, encara no publicada.
- STJCE de 21 d'octubre de 1999, *Peter Jögerskiöld c/ Torolf Gustafsson*, afer C-97/98, encara no publicada.

2. Legislació comunitària: directives

- Directiva 64/486/CEE, de 28 de juliol de 1964, per a la supressió progressiva d'una mesura d'efecte equivalent a les restriccions quantitatives a la implantació de patates a la RFA (DOCE L 134, de 20 d'agost de 1964, pàg. 2253).
- Directiva 66/683/CEE, de 7 de novembre de 1966, per eliminar tota diferència de tracte entre productes nacionals i els productes que, en virtut dels articles 9 i 10 del Tractat, han de ser admesos en lliure circulació (DOCE L 220, de 30 de novembre de 1966, pàg. 3748).
- Directiva 66/682/CEE, de 7 de novembre de 1966, per a la supressió de disposicions legislatives, reglamentàries i administratives que subordinen la importació d'un producte que, en virtut dels articles 9 i 10 del Tractat, ha de ser admès a la lliure circulació a l'exportació (DOCE L 220, de 30 de novembre de 1966, pàg. 3745).

- Directiva 70/32/CEE, de 17 de desembre de 1969, relativa als subministraments de productes en el estat, els seus ens territorials i altres persones jurídiques de dret públic (DOCE L 13, de 19 de gener de 1970, pàg. 1).
- Directiva 70/50/CEE, de 22 de desembre de 1969, fundada sobre les disposicions de l'article 33, paràgraf 7, relatiu a la supressió de les mesures d'efecte equivalent a les restriccions quantitatives a importacions no previstes per d'altres disposicions preses en virtut del TCEE (DOCE L 13, de 19 de gener de 1970, pàg. 29).
- Directiva 79/112/CEE, de 18 de desembre de 1978, relativa a l'aproximació de legislacions dels estats membres relatives a etiquetatge i presentació d'aliments destinats al consumidor (DOCE L 33, de 8 de febrer de 1979, pàg. 1).
- Directiva 83/189/CEE, de 28 de març de 1983, que proveeix d'un procediment d'informació relatiu a normes i reglamentacions tècniques (DOCE L 109, de 26 d'abril de 1983, pàg. 8).
- Directiva 88/182/CEE, de 22 de març de 1988, que modifica la Directiva 83/189/CEE (DOCE L 81, de 26 de març de 1988, pàg. 75).
- Directiva 94/10/CEE, de 23 de març de 1994, que modifica substancialment la Directiva 83/189/CEE (DOCE L 100, de 19 d'abril de 1994, pàg. 30).
- Directiva 97/4/CE, de 27 de gener de 1997, que modifica la Directiva 79/112/CEE (DOCE L 43, de 14 de febrer de 1997, pàg. 21).
- Directiva 97/36/CE, de 30 de juny de 1997, sobre *televisió sense fronteres* (DOCE L 202, de 30 de juliol de 1997, pàg. 60).

3. Resolucions del Parlament Europeu

- Resolució de 16 d'octubre de 1981, sobre una Carta comunitària de llengües i cultures regionals i sobre una Carta de drets de minories ètniques (Arfé I), DOCE C 287, de 9 de novembre de 1981, pàg. 106.
- Resolució d'11 de febrer de 1983, sobre les mesures a favor de les llengües i cultures minoritàries (Arfé II), DOCE C 68, de 14 de març de 1983, pàg. 103.
- Resolució de 30 d'octubre de 1987, sobre les llengües i cultures de minories regionals i ètniques de la Comunitat Europea (Knipers), DOCE C 318, de 30 de novembre de 1987, pàg. 160.
- Resolució d'11 de desembre de 1990, sobre la situació de les llengües en la Comunitat i la llengua catalana, DOCE C 19, de 28 de gener de 1991, pàg. 42.
- Resolució de 9 de febrer de 1994, sobre les minories lingüístiques i cultu-

als a la Comunitat Europea (Informe Killilea), DOCE C 61, de 28 de febrer de 1994, pàg. 110.

Resolució de 19 de gener de 1995, sobre la utilització de les llengües oficials en les institucions de la Unió Europea, DOCE C 34, de 20 de febrer de 1995, pàg. 91.

4. *Decisions*

Decisió del Consell, de 21 de novembre de 1996, DOCE 306/40.

5. *Conclusions d'advocats*

Conclusió general de l'advocat general Van Gerven presentada el 18 de febrer de 1993, *Federación de Distribuidores Cinematográficos c/ España i Unión de Productores de Cine y Televisión (Fedicine)*.

6. *Legislació nacional*

Reial decret 334/1999, de 31 de juliol de 1999, pel qual s'aprova la Norma general d'etiquetatge, presentació i publicitat de productes alimentaris, BOE de 24 d'agost de 1999.

Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística, del Parlament de Catalunya.

7. *Jurisprudència espanyola*

STC (Sala 1a) de 10 de novembre de 1988, RTC 1988/209, BOE de 12 de desembre de 1988.

STS de 4 de febrer de 1999, Sala Contenciosa Administrativa, Secció 3a, *Aranzadi Jurisprudència RJ*, 1999/2277.

8. *Monografies*

DIVERSOS AUTORS, *Estudis jurídics sobre la Llei de política lingüística*, Editorial Marcial Pons (Ediciones Jurídicas y Sociales, SA) i Generalitat de Catalunya (Institut d'Estudis Autònoms), Madrid, 1999.

- JARVIS, Malcom A., *The Application of EC Law by National Courts. The Free Movement of Goods*, Claredon Press, Oxford, 1998.
- MATTERA, Alfonso, *El mercado único europeo, sus reglas, su funcionamiento*, Civitas, Madrid, 1991.
- OLIVER, Peter, *Free Movement of Goods in the European Community*, Sweet & Maxwell, Londres, 1996 (3a edició).

9. Articles

- BADIA I TOBELLA, Oriol, «A l'entorn d'una sentència del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees sobre l'exercici d'una professió a Irlanda i el requisit del coneixement de la seva llengua», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 14, juliol 1990, pàg. 131-136.
- BARÓ I BALLBÉ, Maria Josep, «L'etiquetatge en català: un problema en relació amb la CEE?», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 14, juliol 1990, pàg. 137-205.
- CASTRILLO I GUTIÉRREZ, Xavier, «La llengua de les etiquetes del productes cosmètics: l'opinió del Gabinet Jurídic Central», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 13, desembre 1989, pàg. 129-151.
- CIENFUEGOS MATEO, Manuel, «El nuevo enfoque del Tribunal de Justicia respecto a la lengua del etiquetado de los productos alimenticios. Comentario a la Sentencia de 14 de julio de 1998, asunto *Hermann Josef Goerres*», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 30, desembre de 1998, pàg. 63-94.
- CLOTET I MIRÓ, Maria Àngels, «La carta europea de las lenguas regionales o minoritarias», *Revista de Instituciones Europeas*, núm. 2, vol. 21, maig/agost de 1994, pàg. 529.
- DAUSES, Manfred A., «La jurisprudencia del Tribunal de Justicia de las Comunidades Europeas en materia de protección de los consumidores y de libertad publicitaria», *Gaceta Jurídica de la Comunidad Europea*, núm. B-108, novembre/desembre de 1995, pàg. 7.
- , «La prohibición de las medidas de efecto equivalente a las restricciones cuantitativas a la luz de la jurisprudencia del Tribunal Europeo de Justicia», *Gaceta Jurídica de la Comunidad Europea*, núm. 139, Serie D-22, octubre de 1994, pàg. 269-312.
- GONZÁLEZ VAQUÉ, L. I ROMERO MELCHOR, S., «El principio de la transparencia en el mercado interior: la Decisión 3052/95/CE sobre las medidas que constituyen excepciones a la libre circulación de mercancías», *Gaceta Jurídica de la Comunidad Europea*, núm. B-114, juny de 1996, pàg. 5.

- GONZÁLEZ VAQUÉ, Luis, *¿El mercado interior en peligro? Análisis del impacto de la jurisprudencia «Keck y Mithouard» sobre la libre circulación de mercancías*, Comunidad Europea Aranzadi, 1994, pàg. 35.
- , «Aplicación del principio fundamental de la libre circulación al ámbito de la seguridad social: la Sentencia “Decker”», *Revista de Derecho Comunitario Europeo*, núm. 5, any 3, gener/juny de 1999, pàg. 129.
- JIMENA I QUESADA, Lluís, «Els drets lingüístics en l'àmbit de les ràdios municipals: especial referència a la Comunitat Valenciana dins del nou marc comunitari europeu», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 20, pàg. 61.
- JOLIET, René, «La libre circulación de mercancías: la Sentencia de Keck y Mithouard y las nuevas orientaciones de la jurisprudencia», *Gaceta Jurídica de la Comunidad Europea*, Serie D, octubre de 1995.
- , «La libre circulación de mercancías: la Sentencia Keck y Mithouard y las nuevas orientaciones de la jurisprudencia», *Gaceta Jurídica de la Comunidad Europea*, Serie D-23, abril de 1995, pàg. 7.
- LLIMONA I BALCELLS, Joaquim, «La normativa de la Generalitat de Catalunya sobre etiquetatge i la lliure circulació de mercaderies», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 13, desembre 1989, pàg. 153-169.
- LÓPEZ ESCUDERO, Manuel, «La jurisprudencia Keck y Mithouard: una revisión del concepto de medida de efecto equivalente», *Revista de Instituciones Europeas*, núm. 2, vol. 21, maig/agost de 1994, pàg. 379.
- , «La jurisprudencia sobre la prohibición de las medidas de efecto equivalente tras la Sentencia Keck y Mithouard», *Gaceta Jurídica de la Comunidad Europea*, Serie D, Madrid, octubre de 1997, pàg. 47-94.
- MACHADO PLAZAS, José, «El uso de la lengua catalana en el etiquetado de productos comercializados en Cataluña: sobre la resolución del Tribunal Constitucional de 19 de abril de 1988», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 12, juliol de 1989, pàg. 219-223.
- MARTÍNEZ LAGE, Santiago, «La contribución de la jurisprudencia a la realización de la libre circulación de mercancías: la eliminación de las medidas de efecto equivalente a restricciones cuantitativas», a DIVERSOS AUTORS, *El derecho comunitario europeo y su aplicación judicial*, Civitas, Madrid, 1993, pàg. 712-770.
- MAUBLANC-FERNÁNDEZ, Lucienne i MAUBLANC, Jean-Pierre, «L'interdiction des entraves de nature fiscale ou parafiscale à la libre circulation des marchandises», *Revue du Marché commun et de l'Union européenne*, núm. 389, juny/juliol de 1995, pàg. 373.
- PUIG, Lluís M. de, «Debat i elaboració de la Carta europea de les llengües», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 16, desembre 1991, pàg. 153-172.
- ROMERO MELCHOR, Sebastián, «La Sentència *Colim* del Tribunal de Justi-

cia de las Comunidades Europeas: ¿malas noticias para el nacionalismo lingüístico?», *Gaceta Jurídica de la Unión Europea y de la Competencia*, núm. 203, octubre/novembre de 1999, pàg. 74.

RUBIO DE URQUÍA, Javier, «Una nueva medida para facilitar la libre circulación de mercancías en la Comunidad», *Boletín Económico del ICE*, núm. 2535, març de 1997, pàg. 21.

TUDELA, Joan, «La llengua de l'etiquetatge a Barcelona i a Brusselles, Zúric i Montreal», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 20, pàg. 95.

VALLEJO LOBETE, Ernesto, «Etiquetado, presentación y publicidad de los productos alimenticios en la CEE», *Gaceta Jurídica de la Comunidad Europea*, núm. B-65, juny/juliol de 1991, pàg. 15.

—, «La libre circulación de productos alimenticios. Evolución y desarrollo reciente de la jurisprudencia alimentaria», *Gaceta Jurídica de la Comunidad Europea*, Serie D, desembre 1991, pàg. 55-148.

VÁZQUEZ ATKINSON, Carlos, «Los supuestos de no sujeción al art. 30: las medidas puramente nacionales (1)», *Gaceta Jurídica de la CE*, núm. 34, setembre de 1998, pàg. 7-10.

—abstract / resumen—

LANGUAGE IN CATALONIA IN THE
CONTEXT OF THE INTERNAL MARKET:
A REVIEW OF THE CONCEPT OF THE
MEASURE HAVING EQUIVALENT EFFECT

Carles PRAT

The European Union operates as an internal market and has laid down regulations to protect the free movement of goods, persons, services and capital. Community law takes precedence over national law and prohibits Member States from passing what are known as measures having equivalent effect, i.e., legislation that might hinder the intra-Community free market. However, despite the existence of the Single Market since 1993, there is still talk of regulations of national scope (for example,

LA LENGUA EN CATALUÑA
EN EL CONTEXTO DEL MERCADO
INTERIOR: UNA REVISIÓN DEL CONCEPTO
DE MEDIDA DE EFECTO EQUIVALENTE

Carles PRAT

La Unión Europea funciona como un mercado interior y ha establecido normas para proteger la libre circulación de mercancías, personas, servicios y capitales. El derecho comunitario prima sobre el nacional y prohíbe las llamadas medidas de efecto equivalente, reglamentaciones aprobadas por estados miembros que puedan mermar el libre mercado intracomunitario. Sin embargo, y a pesar de la existencia del mercado único desde 1993, se sigue hablando de normas de ámbito nacional

requiring national products), and, in some cases, the European Union chooses to respect national authority. In this context, in linguistic matters, the case of Catalan could be regarded as an internal issue.

Community law has made no clear ruling on the economic implications of language matters, nor to what extent they may amount to a measure having equivalent effect. Existing legislation has been concerned not with the protection of languages in themselves, but rather (in connection with labelling) with the health of the consumer and with pluralism in the media. On the basis of existing legislation, it is difficult to discern whether the protection of a cultural asset will be sufficient reason to constitute an imperative need excluding measures for the protection and fostering of a language from measures having equivalent effect.

Nevertheless, there are reasons to be optimistic: since its constitution, the European Community has always been favourable towards the protection of the European cultural heritage, and everything would appear to suggest that national legislation aimed at protecting or fomenting a language could obtain the approval of the Union.

(por ejemplo, la exigencia de requisitos a productos nacionales) y, en algunos casos, la Unión Europea opta por respetar la potestad nacional. En este sentido, en cuestiones lingüísticas, se podría considerar el caso de la lengua catalana como una cuestión interna.

El derecho comunitario no se ha pronunciado con claridad sobre las implicaciones económicas de las cuestiones de lengua y hasta qué punto éstas pueden suponer una medida de efecto equivalente. La legislación existente no se ha ocupado de la protección de las lenguas en sí, sino más bien en temas de etiquetaje, de la salud del consumidor o del pluralismo de los medios de comunicación. Sobre la base de la legislación existente, es difícil discernir si la protección de un patrimonio cultural será razón suficiente para constituir una exigencia imperativa que excluya las medidas de protección y fomento de una lengua de las medidas de efecto equivalente.

En cualquier caso, hay razones para ser optimista: desde su constitución, la Comunidad Europea siempre se ha mostrado favorable a la protección del patrimonio cultural europeo, y todo hace pensar que una norma nacional con el objetivo de proteger o fomentar una lengua podría obtener el visto bueno de la Unión.